

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku Käsitöö osakond

Pärandtehnoloogia õppekava

Ülle Palumets

AJALOOLISE AINESE KÄSITLEMISE SUUNAD JA VÕIMALUSED
TRADITSIOONILISE LINASE SÄRGI VALMISTAMISE ÕPETAMISEL

Magistritöö

Juhendajad: Inna Raud MA

Virve Tuubel MA

Kaitsmisele lubatud .....

.....

(juhendajate allkirjad)

2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. METOODIKA	7
2. TRADITSIOONILINE LINANE SÄRK	11
2.1 Traditsioonist ja taasloomisest	11
2.2 Traditsiooniline linane särk.....	15
2.2.1 Linaseemnest särgiks	18
2.2.2 Tegumood ja mõjutused.....	20
3. PRAKTIKABAASIDE KIRJELDUS	22
4. TRADITSIOONILINE LINANE SÄRK KUI TAASLOOMISE OBJEKT	28
4.1 Harju-Jaani naisesärg	28
4.2 Vändra lapsesärg	37
4.3 Keskaegne naisesärg	46
4.4 Muinasaegne särg.....	51
4.5 Nissi meestesärg.....	58
5. ANALÜÜS JA JÄRELDUSED	62
5.1 Linase särgi taasloomisest.....	62
5.2 Õppesituatsiooni roll	65
5.3 Järeldused.....	67
KOKKUVÕTE.....	70
ALLIKAD	72
SUMMARY	76

SISSEJUHATUS

Linane särk on rahvusliku rõiva osa, mille lugu algab juba muinasajast, mil inimene õppis lina kasvatama ja rõivaste valmistamise eesmärgil kasutama. Särk oli inimese igapäevane kehakate ning tema valmistamine hõlmas endas protsesse linakasvatusest särgi viimistlemiseni. Traditsiooniliste eluviiside muutumine seoses tööstusliku tootmise arenguga ning sellega kaasnev poerõivaste kandmisele üleminek tingis 20. sajandi alguses koos rahvarõiva kasutuse hääbumisega ka särgitraditsiooni järjepidevuse katkemise.

Tänapäevases avatud maailmas on oma juurte teadlik otsimine ning tähtsustamine rahvuse säilimise nimel võib-olla olulisem kui kunagi varem. Linase särgi valmistamine, selleks ajaloolise informatsiooni otsimine ning lõpuks taasloodud särgi kandmine võivad inimesele soovi korral oma juurteni jõudmisel üllatavalt mitmekülgselt abiks olla. Särk on olnud iga inimese ihulähedane rõivaese juba kaugest minevikust – arvatavalt linakasvatuse algusaegadest, mis on Eesti alal hetkel dateeritud kümnendasse sajandisse, aga on võimalik, et linakasvatust viljeleti juba tunduvalt varem (Tvauri 2014: 91). Traditsiooniliselt on linane särk valmistatud algusest lõpuni kodus käsitööna. Kodus on kasvatatud ja töödeldud ka linase särgi materjal. Täna on Eesti ala inimeste elukorraldus nii palju muutunud, et mitmed särgi valmistamise traditsioonilised ehk põlvest põlve korratud tööprotsessid nagu linakasvatus, lina töötlemine niidiks ning seejärel kangaks on täielikult tähtsuse minetanud ning õmblemine ja tikkimine on saamas erialaspetsialistide tegevusvaldkonnaks.

Traditsioonilise rõiva valmistamise eripärad ja oskused enam üldjuhul põlvest põlve ei pärandu, neid tuleb meistri käe all või koolitustel õppida. Leian, et peaaegu 100 aastat peale traditsioonilise linase särgi igapäevakasutusest kadumist on mõistlik kaardistada traditsioonilise linase särgi taasloomise õppetegevused Eestis ning analüüsida, kuidas on need tegevused suunatud traditsiooni jätkumisele. Käesolev töö on planeeritud baasuurimusena, mille käigus soovin läbi praktilise tööprotsessi kogeda, kuidas kandub hetkel edasi traditsioonilise särgi valmistamiseks vajalik ajalooline aines.

Ajaloolist ainekst traditsioonilise särki uurimiseks on säilinud nii kirjalike (arhiiviallikad), esemeliste (museaalid) kui ka suuliste ajalooallikatena (mälestused). Lisaks on võimalik kasutada arheoloogiliste uurimuste tulemusi. Seetõttu on traditsiooniline linane särk küllaltki põhjalikult käsitletud. Särki kui rahvarõivakomplekti osa on kirjeldanud Ilmari Manninen väljaandes Eesti rahvariie ajalugu (Manninen 2009: 121-146). Eesti särkide lõigetest XIX sajandil ja XX sajandi algul on kirjutanud Elle Kuigo (Kuigo 1968: 256-285), samuti on Elle Kuigol ilmunud artikkel naistesärkide kaunistustest Eestis XIX sajandil (Kuigo 1969: 75-121). Kirde-Eesti ning Lääne-Eesti saarte naiste rahvarõivastest, sealhulgas ka särkidest on kirjutanud Aino Voolmaa (Voolmaa 1962: 212-229; Voolmaa 1976: 189-209). Rahvarõivasärkide lõikeid ja õmblemise õpetusi võib leida näiteks järgmistest raamatutest: Helmi Kurrik „Eesti rahvarõivad“, Tartu 1938; „Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult, Tallinn 1957; Melanie Kaarma ja Aino Voolmaa suurest kogumikust „Eesti rahvarõivad“, Tallinn 1981. Eesti Rahva Muuseum on viimastel aastatel välja andnud üheksa kihelkondlike rahvarõivaste komplektide valmistamise juhendit, milles on ka särki kirjeldus ning õmblemise juhised. Fotode ja etapiviisiliste juhistena on särki õmblemise töövõtteid kirjeldatud Tiina Kulli poolt koostatud raamatus „Rahvarõivaid Vooremaa veerelt“ Jõgevamaa koostöökoda 2014, samas raamatus on kirjeldatud ning fotodel nähtavad rahvarõivad valmistatud ERMi rahvarõivakoolis aastail 2007-2013. Rahvarõivakoolide tegevust kirjeldab Silvi Allimann väljaandes „Kaunis Eesti rahvarõivas“ Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskus 2007.

Traditsiooniline särk on leidnud küllalt laia kajastamist esemekeskselt rahvarõiva osana ja rõiva valmistamise õpetustena. Vähem on kirjeldatud särki õmblemise õpetamisega seotud teemasid. Ajaloolise algmaterjali ning tänapäevase särki valmistamise tööprotsessi võrdlusi võib leida üksikute lõikudena. Näiteks: „Parandatagu tarbe korral välja lõikevead ja kohandatagu lõiget ja mõõtu kandjale kohaseks. On loomulik, et tänapäeva paremad materjali valikuvõimalused ja suurem viimistlusoskus riidematerjali käsitlel peab andma meie taaselustatud rahvarõivale meeldivama ja kaunima välimuse/.../“ kirjutab Rahvarõiva Komitee väljaanne juba 1938. aastal (Juhiseid ja nõuandeid...1938: 4). Praktiliselt puudub analüüs selle kohta missugused on konkreetsed erinevused ja sarnasused võrreldes ajaloolise algmaterjaliga (esemed, kirjeldused, fotod) tänapäevase traditsioonilise linase särki valmistamisel ning ei ole analüüsitud ka õpetamise metoodika mõju valikutele särki valmistamise tööprotsessis. Tänapäeval valminud traditsioonilisi särke lähemalt uurides võib märgata, et nende valmistamisel on kasutatud erinevaid tehnoloogilisi võtteid, mitmed

sealhulgas üsna kaasaegsed. Käsitööõpetajana tunnen oma tegevuste planeerimisel puudust tekstiilist pärandi tänapäevast käsitlemist hõlmavast ülevaatest. Siit formuleerubki **uurimisprobleem** – millised peamised sarnasused ja erinevused võrreldes ajaloolistest algallikatest leitava informatsiooniga ilmnevad traditsioonilise linase särgi valmistamise tööprotsessis tänapäeval ning millised muutused võivad olla tingitud õpetamise situatsioonist. Olen seadnud oma magistritöö „Ajaloolise ainese käsitlemise suunad ja võimalused traditsioonilise linase särgi valmistamise õpetamisel“ **eesmärgiks** välja selgitada: millised peamised sarnasused ja erinevused võrreldes ajaloolise algmaterjaliga (esemed, kirjeldused jms) ilmnevad tänapäevases traditsioonilise särgi valmistamise tööprotsessis? Miks sellised valikud on aktuaalsed? Kuidas võivad õpetamise erinevad tegurid nagu õppevorm, meetodid jne mõjutada särgi õmblemise tööprotsessis tehtavaid valikuid? Uurimistulemused on planeeritud esitada tööprotsessi kirjeldava ülevaatenähtena ja uurimise käigus valminud särkidena. Ajaloolise ainesena käsitleten antud töös etnograafilisi traditsioonilisi särke, etnograafilise ainese kogumisretkedel tehtud üleskirjutusi, ajaloolisi visuaalseid allikaid (fotod, joonised jms) ning teiste teadusharude (näiteks arheoloogia) uurimistulemusi.

Traditsioonilise särgi valmistamise protsessi kirjeldamise piiritlemiseks olen seadnud esmased **uurimisküsimused**, mis uurimistöö kvalitatiivset olemust arvestades võivad siiski töö käigus mõnevõrra teiseneda:

- Millised käsitööalased koolitused sisaldavad endas traditsioonilise särgi valmistamist ning missugused on koolitajate põhimõtted ja eesmärgid? Missugused ajaloolised algallikad on koolituse käigus kasutusel, kuidas nendes leiduvat särgi valmistamise alast teavet käsitletakse?
- Kuidas käsitletakse koolitustel traditsioonilisi materjale ning töövõtteid?
- Kas ja kuidas mõjutab särgi valmimisele seatud eesmärk valmistamise tööprotsessis tehtavaid valikuid?
- Milline on loodud särkide funktsionaalne ja visuaalne sarnasus ajaloolise algmaterjaliga?
- Kas ja kuidas mõjutavad särgi taasloomise protsessis tehtavaid valikuid õpetamise erinevad parameetrid (vorm, metoodika, õpetaja isiksus jms)?

Antud uurimuse käigus kogutud ning analüüsitud info on oluline kultuuripärandi edasiandmise süstematiseerimisel. Sellest võivad kasu saada pärandi edasiandmisega seotud

institutsioonid näiteks koolid, sealhulgas nii üldhariduskoolide õppekavade korralduskomisjonid kui ka kutse- ja kõrgkoolide kultuuripärandiga seotud erialad, rahvakultuuri tutvustamisega seotud organisatsioonid ning asutused ja vastavasisuliste koolituste korraldajad.

Uurimistöö on jaotatud viieks peatükiks. Esimene peatükk kirjeldab metoodilisi võtteid, mida olen oma uurimistöös kasutanud uurimisküsimustele vastuse leidmisel ning uurimistöö eesmärkide täitmisel. Teine peatükk annab ülevaate traditsioonilise linase särgi olemusest, hõlmates sealjuures semiootilist mõtisklust traditsioonist ja taasloomisest, ülevaadet särgi ajaloolisest olemusest, materjalist ja valmistamise eripäradest. Traditsiooni ja taasloomise peatüki ülesanne on inspireerida lugejat seadma traditsioonilise rõiva taasloomisele erinevaid eesmärke. Kolmas peatükk kirjeldab valitud traditsioonilise linase särgi valmistamisega seotud õppevormide tegevuskava, suunitlust pärandi edasiandmisel, ajaloolise teabe käsitlemise põhimõtteid ja metoodilist tegevust. Neljas peatükk kirjeldab taasloojate metoodika põhjal erinevates õppevormides valminud traditsiooniliste linaste särkide tööprotsesse. Viies peatükk on pühendatud praktilise töö käigus saadud kogemuste analüüsile ning järelduste tegemisele uurimistöö eesmärkide täitmisel ning uurimisküsimuste vastuste leidmisel.

Minu sügav ja siiras tänu usalduse ja toetuse eest selle magistritöö valmimisel kuuluvad teile – Inna Raud, Virve Tuubel, Katrin Koch-Maasing, Anu Randmaa, Vilve Jürisson ja Silja Nõu

1. METOODIKA

Magistritöö „Ajaloolise ainese käsitlemise suunad ja võimalused traditsioonilise linase särgi valmistamise õpetamisel“ on oma olemuselt valdavalt kvalitatiivse iseloomuga. Võimalikult detailse informatsiooni kogumiseks olen oluliseks pidanud lisaks osalusvaatlusele, mis küll võimaldab oskuste põhist refleksiooni (Parts, Rennu, Jõeste 2013:12), rakendada etnograafilist uurimismeetodit, milles uurijana saan ise traditsioonilise särgi valmistamise õppeprotsessides kaasa teha. Osaledes on võimalik kogeda nüansse, mis isegi süsteemsel vaatlusel võivad märkamatuks jääda ning on lootus, et õpingukaaslased ning juhendajad ei tunneta mind võõra vaatlejana ja säilib loomulik õpikeskkond. Peamiseks andmekogumise meetodiks on välitöö. Teen õppeprotsesside kestel pidevalt märkmeid ning võimalusel fotosid. Andmed säilitan digitaalsete (kommenteeritud fotod) ja käsitsi täidetud välitööpäevikutena (joonistused, juhendid ning märkmed). Täpsustuseks on planeeritud poolstruktureeritud ja dialoogina läbi viidavad intervjuud, mille säilitan helifaili või märkmetena. Õppeprotsessis läbi tehtavate traditsiooniliste särkide ajalooliste algandmetega tutvun peamiselt Eesti Rahva Muuseumi esemekogus ja arhiivis.

Õppimise uurimiseks on vajalik leida sobiva sisuga õppevorme, nimetagem neid siinkohal kokkuvõtvalt koolitusteks.

Kriteeriumid koolituste valimi koostamisel:

- Koolitus peab ühe osana sisaldama traditsioonilise rõiva sh traditsioonilise linase särgi praktilist valmistamist;
- Korraldatava õppe (õpetaja) kohta peab olema võimalik leida informatsiooni avalikest meediakanalistest;
- Õppetegevus peab toimuma kindlal ajaperioodil ehk siis minu magistriõpingute kestel (aastatel 2014-2016).

Kursustel osalemise planeerimisel arvestan mõistlikku ajakasutust, mistõttu valin kattuvatest kursustest erinevaid ajaperioode tutvustavaid ja erinevate koolitajate korraldatud koolitusi.

Ajalise ebasobivuse tõttu võib mõni antud ajaperioodil toimuv nõuetele vastav kursus jääda ka küllastamata.

Uurimisalast olen täielikult välja jätnud traditsioonilise rõiva iseseisva valmistamise kirjanduse põhjal, sest selle uurimine valitud aja ja meetoditega ei oleks mõistlik.

Esimesena uurisin osalemisvõimalusi rahvarõivakoolides, sest rahvarõivakomplekti valmistamisel ömmeldakse tavaliselt ühe esemena rahvarõivasärk. Eesti Rahva Muuseumi juures tegutsevasse rahvarõivakooli ei õnnestunud mul õppekohta saada, sest nimekiri oli komplekteeritud ja juba oli registreeritud kümnekond inimest järgmise kursuse ootenimekirja. Planeeritav uus kursus ei oleks mahtunud enam minu õppeperioodi sisse. Mõned vabad õppekohad olid olemas teisel väga populaarsel rahvarõivakoolitusel „Minu rahvarõivas“ Tõstamaal. Kahe rahvarõivakooli programm oli sarnane, ajakava sobiv ning koolituse juht Anu Randmaa oli lahkesti nõus minu eksperimenteeriva osalemisega. Samal ajal toimus ka kolmas rahvarõivakool Jänedal. Jänedal ja Tõstamaa rahvarõivakoolide ajad ja programmid olid võrdlemisi kattuvad, seetõttu võtsin eesmärgiks küllastada neist ühte.

Käsitöömeister Inna Raua tegevusega Vändra rahvarõivaste valmistamisel olin kursis Viljandi Kultuuriakadeemia kaudu. Peale magistriõpingute lõppu jätkas Inna Vändra rahvarõivaste tervikliku komplekti loomisega. Projekti käigus valmis kaheksa särki ning minul oli võimalus valmistada antud piirkonna lapsesärk

Kursus „Hansakostüümi valmistamine“ sobis valitud õppevormide hulka, sest õppetegevus toimus Viljandis, ka koolituse ajakava oli sobiv. Särki käsitletakse kursusel küll pigem alusrõivana, aga tegumood on ajastukohane ja särk kuulub antud ajastu rõivakomplekti juurde. Ettevõtmine on korduv, sest hansarõivast on Viljandis valmistatud juba eelnevatel aastatel ning kursusi on planeeritud ka edaspidiseks.

Rahvarõivasärgi ja keskaegse särgi õmblemine olid sobiva õppevormiga juba esindatud ning metoodika võrdluse seisukohalt olid uurimiseks olemas nii pikemaajaline kui lühem kursus ja individuaalne õpe, siis otsisin veel võimalust muinasaegse särgi valmistamiseks. Küllastasin Kiruvere muinaslaagrit¹ ja tutvusin selle käigus muinasaja taaskehastajate klubilise tegevusega². Osalejatelt rõivaste valmistamise kohta informatsiooni küsides jõudsin Katrin Koch-Maasingu nimeni ja küllastasin Katriniga kohtumiseks muinasklubi

---

¹ Kiruvere muinaslaager, muinasaja taaskehastajate kokkusaamine leiab aset kesksuvisi Paunvere veehoidla lähedal.

² Muinasaja taaskehastajad on koondunud piirkondlikesse klubidesse

Lonkava Hundi Koda. Sellega täienes uuritavate objektide hulk veel traditsioonilise rõiva õmlemisega klubilise tegevuse käigus.

Edaspidises töös käsitlen valitud koolitusi ning uurimise käigus valmivaid särke eelpool kirjeldatud valimi kujunemise järjekorras.

Traditsioonilise särgi valmistamise uurimise olen tehnoloogiast lähtuvalt liigitanud alajaotustesse:

- Särgi lugu – eesmärk, ajaloolised alusmaterjalid
- Materjal
- Lõiked
- Õmlemine

Käesolevas töös esitatud uurimiseesmärkide täitmiseks ning uurimisküsimustele vastuste leidmiseks on planeeritud järgmised tegevused:

Osalen järgmistes magistriõppe õppeperioodil toimuvates erinevate ajastute traditsioonilise rõiva õmblemisele suunatud õppetöö vormides:

- a) Rahvarõivakoolide tegevus. Rahvarõivakoolitus "Minu rahvarõivas" (osalejana); ERMi rahvarõivakool (vaatlejana)³. Valmib Harju-Jaani naisesärk.
- b) Õpe käsitöömeistri juhendamisel. Vändra rahvarõivaste valmistamist juhendab Inna Raud. Valmib Vändra lapsesärk.
- c) Kursus „Hansakostüümi valmistamine“ Viljandis. Valmib keskaegne alussärk.
- d) Muinasaja taaskehastajate tegevus. Lonkava Hundi Koda. Valmib muinassärk.

Õpetuse üksikasjade täpsustamiseks viin särkide valmistamise õpetajatega läbi poolstruktureeritud või dialoogi vormis intervjuud, mis on salvestatud diktofonile ning osaliselt litereeritud, dialoogi vormis intervjuude kohta on tehtud märkmed praktikapäevikusse. Õppe üksikasjade paremaks kogemiseks ning õppeprotsessi sisuliseks peegeldamiseks valmistan igas osalusgrupis õppe nõuetele vastava särgi. Kokku kuus traditsioonilist särki. Lisaks eelpoolnimetatud neljale särkile valmib kaks särki, milles peegeldan õppe käigus omandatud teadmisi. Nendeks on Vändra lapsesärgi baasil tehtud eksperimentaalsärk ning Nissi meestesärk. Muinas- ja keskaegse särgi mudeli valikul lähtun õppe käigus juhendajate poolt antud materjalist; meistri käe all valmib meistri uurimisalaga

---

³ Töös järgnevad mõned võrdlused, milles on kasutatud ERM rahvarõivakoolis vaatluse käigus kogutud materjale.

seotud särk, rahvarõivakoolis õmmeldava särgi valikul lähtusin sellest, et särk oleks rahvarõivakooli tingimustes varem läbi tehtud ja selle kohta oleks võimalik leida võrdluseks ajaloolist algmaterjali.

Analüüsimiseks uurin valmistatavate särkidega seotud ajalooallikaist pärinevat teavet Eesti Rahva Muuseumi (ERM) arhiivis asuvatest kogumisretkede kirjeldustest (EA) ning korrespondentide vastuste kogudest (KV), ERMi esemekogust ning traditsioonilise rõiva valmistamist kajastavatest kirjandusallikatest.

2. TRADITSIOONILINE LINANE SÄRK

2.1 Traditsioonist ja taasloomisest

Lähtuvalt riietuse uurimise metoodikast, mida on pikalt ning põhjalikult kirjeldanud Kristi Jõeeste väljaandes „Kihnu kõrdid eile ja täna“ (Jõeeste 2012) Võime linase särgi liigitada esemeuurimise huvialasse, kitsamalt tekstiiltoodete, veel täpsemalt rõivaesemete süntagmasse, sest linast särki on läbi aegade kantud ajastuomase rõivakomplekti osana, milles ta on olnud kombineeritud teiste rõivaesemetega. Kandmisfunktsiooni ning põhimaterjali alusel moodustavad traditsioonilised linased särgid omaette särkide paradigma. Särkide paradigmas omakorda sisaldub rida märke ning koode, mille alusel on võimalik püüda mõtestada linase särgi olemust ka tänapäeval.

Sõnapaari traditsiooniline ning taasloomine koos kasutamisel võib tekkida väike vastuolu. Mõiste traditsiooniline iseenesest eeldab millegi, näiteks elukogemuse või mõne sündmuse, tekstiili seisukohalt tehnika, materjali või mustri järjepidevat kordumist ajas. Taasloomine jällegi viitab katkestusele ehk siis määratud kordumise puudumisele teatavas ajavahemikus. Taoline vastuolu on omane ka traditsioonilise rõiva tänapäevasele valmistamisele. See õhutab otsima pärimuse tagamaid.

Linase särgi uurimisele võib läheneda erinevatel tasanditel⁴. Esmatasandil võib uurida särki kui esemelist pärandit (ajalise distantsti tõttu meie oludes sageli muuseumieksponaadina) ning saada teadmisi materjali, lõigete ja kaunistuste kohta. Need on füüsilised näitajad, mida on võimalik erinevate meeltega kogeda. Neid on võimalik näha, valgete kinnaste olemasolul (oluline muuseumis!) kompida ning omavahel võrrelda. Muuseumi pearaamatus ning kogumispäevikutes võib olla konkreetse särgi kohta ka sõnalist teavet: kogumise koht, eseme valmistaja ning annetaja ning eseme vanus kogumise ajal jms. Määratud tunnuste

---

⁴Tasandid on piltlikud ning loodud autori poolt särgis sisalduvate märkide süstematiseerimise eesmärgil.

alusel saab särke rühmitada ning soovi ning piisavate oskuste korral järele teha. Kirjanduse ning muuseumis leiduvate särkide vaatluse põhjal saab küllalt hea ettekujutuse sellest, missugused on läbi aegade olnud Eesti alal kasutatavad linased särgid. Siit võib tuleneda ka püüd tabada visuaalset sarnasust. Kirjalikes allikates fikseeritule on omane teatav subjektiivsus. „Kirjalikku teadvust huvitavad põhjuslikud seosed ning toimingute resultatiivsus: ei fikseerita mitte seda, mis ajal tuleb alustada külvi vaid seda, kui suur oli sel aastal saak“ (Lotman 1999a: 79). Ehk siis on olemas teadmine, et Eestis on olnud kasutusel mingisugune hulk särgitüüpe, nad on üles kirjeldatud, aga kirjeldustes on vähe viiteid särgi loomise tegevustele ning omakorda nende toimingute tähenduslikkusele looja jaoks. Särgi kangast välja lõikamine ja õmblemine tunduvad ajalooliste allikate andmetel olevat olnud üle Eesti kõige tähenduslikumad etapid terves särgi valmistamise tööprotsessis. Üleskirjutustes ei ole niivõrd leida materjali selle kohta kuidas õmmelda – see tundub olevat iseenesestmõistetav, kuivõrd õmblemise kui tegevuse kohta, milles peitub erinevaid endeid. Mõned näited: juba särgi välja lõikamisel on vaja jälgida kuuseisu ja nädalapäeva – „Särka välja lõikata on parem vanas kuus, siis ei sigine süütikuid naga kirpa ja täija särgi sisse.“ (H III 3, 565) Kabala, (ERA II 148, 44) Märjamaa. „Ku hammit ummoldas, sis aetasi meesterahva hammil päämulku ei iespääval, ei reidil.“ (H II 3, 530) Vastseliina; „Reedesel päeval lõigatud särk ajab selga pannes ihu sügelema.“ (ERA II 85, 349) Jõelähtme. Ka õmblemisel eksimine võib kaasa tuua mitmesuguseid tagajärgi: „Kui naesterahvas särki õmmeltes mõne tüki kokku panekuga eksima saab, siis saada ta mehele minekus ka eksima“ (ERA II 15,196) Saarde; „Kui särgi õmblemise juures üks tükk üle jääb, mis enam särgi külgi kõlblik ei ole nagu näet: õla rihmaks, käikse siiluks jne. see inimene, millele seda särki valmistatakse sureb enne ära kui särk ära kulub.“ (H II 55, 629) Suure- Jaani; „Kui särgi või amme õmblemise juures kuant viir (koe äär) palistamata on jäetud või „kummutamata“ – siis nimetatakse seda „kirbukorjastiks“, kuhu kirbud ja täiad alla koguvad.“ (ERA II 150, 70) Võnnu.

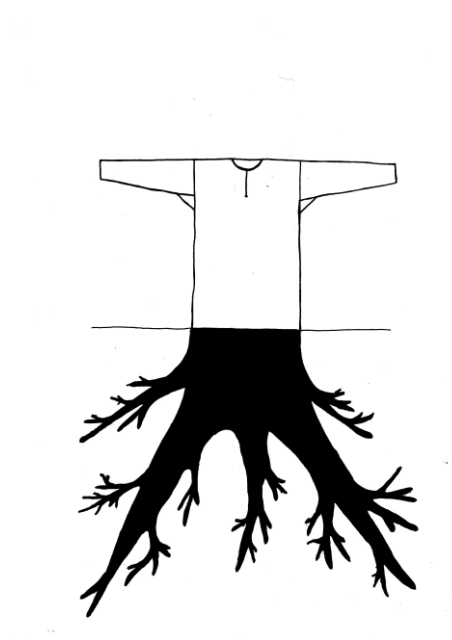
Sama nähtus on omane ka ajaloolisele esemekogule. Ants Viires parafraseerib meie muuseumikogusid kirjeldades soomerootsi rahvateadlast Bo Lönnqvisti, kes on esitanud paradoksaalse teesi, et rahvarõivad on vaid muuseumikogudest lähtunud illusioon. Selle toetuseks kõneleb tõdemus, et ka Eesti Rahva Muuseumi kogudes on rahvarõiva allikmaterjalina vaid valitud rõivaesemed, mis on korjatud teataval kindlal ajalooperioodil, tolle aja ideoloogiat järgides. Valdavalt on huviojektiks olnud pidurõivas,

igapäevarõivastus on jäänud tahaplaanile. (Viires 1990: 1266). See teadmine annab omakorda põhjenduse traditsiooni juurte otsimiseks.

Särgi detailsel uurimisel on võimalik sageli kirjeldada tehnikaid ja töövahendeid, mida on särgi valmistamisel kasutatud. See annab ajaloolises kontekstis tunduvalt laiema pildi särgi valmistaja võimalustest ning oskustest. Mõnel juhul on töövahendid muuseumides säilinud. Huvi ning vastavate käeliste oskuste korral on võimalik olemasolevate töövahendite abil taastada mõningaid juba ununenud käsitööttehnikaid. Enamasti on võimatu kontrollida, kas möödunud aegadel olid kasutusel täpselt samad tehnilised võtted, aga saab võrrelda silmaga nähtavat tulemust. „Antropoloogia on kaua ja õigusega väitnud, et tee mõistmisele peitub praktilises osaluses. Seega võiks eeldada, et antropoloogidena tahaksime asustatud maailma materiaalsel ülesehitust paremini tundma õppida sõna otseses mõttes kokku puutudes selle kraamiga mida mõista tahame: palke saagides, müüri ladudes, kivi tahudes või paadiga sõudes.“ (Ingold 2013: 40) Näiteks on traditsiooniline linane särk õmmeldud käsitsi. Õmblusmasinad jõudsid Eestisse alates 19. sajandi keskpaigast, mil traditsioonilise rõiva kandmine hakkas hääbuma (Vunder 1998: 201). Traditsioonilise rõiva valmistamise ajal puudusid inimestel masinaga õmblemiseks tehnilised võimalused ning oskused. Traditsioonilise särgi käsitsi läbi õmblemine teeb tänapäeval omakorda mõistetavaks ajalooliste särkide lõike sõltuvuse konkreetsest õmblustehnikast ning materjali ehk siis linase kanga ajastukohase valmistamise eripärast. Nii on särgi valmistamise tehnoloogilised võtted ning visuaal omavahel tihedalt seotud.

Pisut veelgi sügavamale minnes on traditsioonilisest linasest särgist võimalik välja lugeda nii mõndagi uuritava ajajärgu inimese elutegevuse kohta. „Mida kaugemale – ajalooliselt, geograafiliselt, tüpoloogiliselt – üks või teine kultuur meist jääb, seda ilmsem on, et talle omane argikäitumine väärrib saamist omaette teadusliku huvi objektiks“ (Lotman 1999b: 263). Mulle tundub, et sõna traditsiooniline võiks olla põhimõtteliselt seotud just selle tasandiga. Võttes uuritavaks perioodiks aja, mil linane särk valmistati igas peres käsitööna ise, tajun end nii ajalise distantssi kui elukogemuse erinevuse tõttu antud situatsioonis välise vaatlejana. „Nii argikäitumine kui emakeel on niisugused semiootilised süsteemid, mida nende otsesed kasutajad tajuvad „enesestmõistetavana“, Loodusesse, mitte Kultuuri kuuluvana. Nende märgiline ja tinglik loomus hakkavad silma ainult välisele vaatlejale“ (Lotman 1999b: 264). Ajaliselt distantstilt eristuvad minule kui vaatlejale praktiline vajadus särgi kui riietuseseme järgi, kättesaadav materjal ehk lina, särgi valmistamiseks kulunud aeg, selleks vajalikud teadmised, rõivastumiskultuur ning väärtushinnangud. Kõik need mõisted

on osalised traditsiooni loomises. Tolleaegsete vajaduste, teadmiste ning väärtuste kirjeldamine on tänapäevase kogemuse põhjal ilmselt võimatu ja jääb igal juhul oletuslikuks. Aeg on ainus mõõde, mida saab mingilgi moel tajuda. Kuigi isegi praktiliste tegevuste läbi särgi loomisega suhestumine ei anna tõest pilti särgi valmistamisele kulunud ajast, sest ilmselt ei ole huvi pärast või teaduse tegemiseks õpitud oskuste vilumus ning kasutamiskiirus kaugeltki võrreldav argielus kasutatavate lapsepõlves nähtud ja õpitud oskustega. Lina töötlemise tegevused on praeguses põllumajandussituatsioonis kogetavad vaid muuseumi või õppefilmide vahendusel. Eelnevat kokku võttes jaotub linase särgi traditsioonilisus kolmeks tasandiks, mis piltlikult võiks välja näha sellisena nagu kujutatud seel 1.

Sele 1. Traditsioonilise linase särgi nähtav ning nähtamatu sfäär. Autori joonis.

Kolmas tasand, mis on pildil näha peenemate juureharudena, on hetkesituatsioonis kõige raskemini hoomatav. Need on olukorrad ja tegevused, mis on katkenud või ühiskondlikest oludest tingitult muutunud. Linase särgi valmistamiseks kulus ajaliselt terve aastaring, kõik tööoperatsioonid tehti ise, alates materjali kasvatamisest kuni särgi viimistlemiseni. See on väga suur hulk põhimõttelist teavet, millega hetkel teadmiste⁵, oskuste ning tegemise side

⁵Siin päritud teadmine üksikisiku tasandil.

puudub. On vähe tõenäoline, et pere tasandil see side ka kunagi taastuks. Traditsioon, mis põhines tegevuste kordumisel ning elukogemusel on katkenud.

Teine tasand on särgi visuaalist tuletatavad tehnoloogiad. Pildil jämedamad juureharud. Neid on võimalik seni, kuni on säilinud originaalsärke, taas luua.

Esimene tasand on särk ise – nähtav, kombitav, kirjeldatav, kopeeritav ning mõnel puhul isegi kantav.

Visuaalne võrdlus puuga on isegi veidi sisuliselt tuntav. Peened juured, mis ühendavad puud maaga ning annavad talle elujõu, ühendavad särgi ajastuomase kultuurikontekstiga. Jämedad juured aitavad puul püsti püsida ka siis kui elujõudu enam ei ole, ka särki on võimalik niikaua valmistada kui tehnikad on jõukohased. Kui puu maha raiuda ning teatud viisil säilitada (näiteks halgudena) võib ta püsida aastasadu äratuntavana. Samamoodi säilib särk kultuurikontekstist eemaldatuna muuseumis ning mõnikord võivad nii puu kui särk saada uue elu kas sihtotstarbeliselt või inspiratsiooniallikana.

2.2 Traditsiooniline linane särk

Muinsaeegse särgi kohta on väga konkreetsete järelduste tegemine raskendatud, sest sellest ajastust puuduvad empiirilised allikad pildimaterjali ning kirjelduste näol, samuti on konkreetsed särgileiud, mis pärinevad sageli hauamatustest, säilinud katketena. „Kuna tekstiil säilib hauas ainult kokkupuutes pronksiga, on meie käsutuses rõivaste suhteliselt väikesed tükid. Peamine haudadest leitud tekstiilmaterjal on villane, lina säilib pinnases halvasti.“ (Laul 1997: 26)

Silvia Laul (1997: 34) on eesti alade muinsaeagset särki kirjeldanud Siksali 11. sajandi naisehauast pärinevate tekstiilide põhjal järgnevalt: „Särki õmblemiseks on kasutatud peamiselt linast labast riiet. Särki lõike kohta on otseselt andmeid napilt [...] Kuna särk ei olnud muinas- ja keskajal tingimata alusrõivas on seda sageli kaunistatud. Siksali särki varruka suul ja päral on säilinud geomeetriline ornament, mis on kootud särki linasesse labasesse kangasse musta ja punase villase koelõngaga (korjatud kirjas). Särk on olnud tuunikalaadse lõikega, sirgelt otsa õmmeldud varrukatega.“ Sarnast muinsaeagset särki õmblemise ning kaunistamise viisi võime kohata ka meie rahvarõivaste juures: „Selline särki arhailine lõige ning varruka suu ning pära kaunistamise komme on Lõuna-Eestis olnud kasutusel veel 20. sajandi alguses. Kirjeldatud 11. sajandi Siksali naisesärki kaunistus on nii

tehniliselt teostuselt kui ornamendilt võrreldav setu mehesärgi alaserva kaunistusega.“ (Ibid.)

18.–19. sajandi talupojarõivast nimetatakse kokkuleppeliselt rahvarõivaks. Tolleaegne talupoeg kasutas oma riietuse loomisel lisaks eestimaisele traditsioonilisele pärandile ka mitmeid mõisate kaudu Eesti alale tulnud moeelemente, näiteks tikanditega kaunistamine, pitsid ning värvilised triibuseelikud. Rahvarõivastes võib leida aga ka elemente, mis on pärit rõivaajaloo algusest – muinasajast. (Laul 1997: 26) Samal seisukohal on ka väljaande „Eesti rahvarõivad“ autor Aino Voolmaa: „Rahvarõivaste all mõistame peamiselt feodaalajal kantud talurahvarõivaid. Tegelikult pärinevad mitmed rahvarõivaste elemendid, samuti rõivaste kandmisega seotud traditsioonid feodalismiperioodist hoopis varasemast ajast.“ (Kaarma, Voolmaa 1981: 14)

Minule isiklikult on kõige südamelähedasem Elle Vunderi seisukoht: “Eesti rahvarõivas on minevikust tänapäeva kultuurisituatsiooni kaasa võtnud pärimusi, folkloorseid seoseid ja ka kultuurilugu. See sisaldab kultuurimälu, kuhu on salvestatud info kas kogu rõiva või selle üksikosade kohta. Eesti rahvarõivast iseloomustab seegi, et oma arengus on ta traditsioonide säilitamise kõrval saanud mõjutusi nii moerõivailt kui naaberrahvastelt. Samas on ta suutnud otstarbekalt kohaneda muutuste ja välise survega. Igatahes on eesti 18. sajandi lõpu ning 19. sajandi „klassikalise“ rahvarõiva näol loodud omapärane sünkreetiline, rohkete piirkondlike erinevustega, ainult eestlastele omane rõivas, mida iseloomustab nii traditsioonilisus kui ka individuaalsus.“ (Vunder 1996: 93) Traditsioonilisus tähendab antud kontekstis, et kindlad eesti rahvarõivale iseloomulikud laiemad tunnused on esinenud läbi aja mitmes erinevas Eesti piirkonnas ja individuaalsus väljendub igas paikkonnas kohaliku iseloomuliku mustri-, värvi- või vormilahendusena. (Vunder 1996: 93) Niisiis saab rahvarõivastena käsitleda piirkondliku eripäraga kohalikku 18.–19. sajandi pidulikku rõivastust, mille aines on säilinud muuseumis esemena või kirjeldusena ning mis kätkeb endas vastava piirkonna ja sealhulgas ka kogu Eesti kultuurilugu.

Rahvarõivasärk on olnud iga rahvusliku rõivakomplekti osa. Särk võis olla alusrõivas, aga teda võis soojal ajal kanda ka ainsa rõivaesemena. Suvisel ajal käisid ainult särgiväel sageli naised ja lapsed. (Manninen 2009[1927]: 121) Tunneme naistesärke ja meestesärke, mis tegelikult on pildimaterjalide ja säilinud esemete näitel sarnase lõikega, tuntav erisus on vaid pikkuses. Naistesärk ulatub poolde sääride, meestesärk peaaegu põlvini. Naiste särgid olid sageli alusega. Põhja-Eestis, Kihnus ja Hiiumaal oli naistesärk varrukateta ja väheste

ilustustega, sest ta oli alusrõivas. Sellise särgi peal kanti lühikest valgest linasest riidest pikkade varrukatega pihakatet – käiseid. Eesti teistes piirkondades oli särk varrukatega ning vastavalt paikkonna eripärale kaunistatud. Meeste särgid olid enamasti tuunikalõikelised ning T-kujulise kaelaavaga. Õlgadel olid tugevduseks õlalapid ja kaeluses paikkonnale iseloomulik krae. (Kaarma, Voolmaa 1981: 28; 45)

Toon välja sagedamini töös esinevad särgi detailide nimetused koos selgitustega I. Mannineni järgi (Manninen 2009: 124-131) (vt ka sele 2 järgmisel lehel)

Alune – nimetatud ka jätk, särgi alumine osa, mis on tehtud teistsugusest, tavaliselt jämedamast või halvemast riidest kui ülemine osa. Kasutatakse siis kui särgi peal kantakse seelikut.

Kaenlalapp – nelinurkne riidetükk, mis õmmeldi kaenla alla käsivarreaugu avardamiseks.

Krae – kaeluse vormistamise element. Võis olla vastavalt särgi kandmise tavale kitsas kantpael kuni lai maha pööratud krae. Tavaliselt täisnurkne riidetükk.

Nabalapp – väike nelinurkne riidetükk, mis õmmeldi mõnikord rinnalõike lõpu tugevdamiseks.

Piht – särgi ülaosa.

Pook – kõladega kootud või punutud kitsas pael särgi alläärde kinnitamiseks.

Rinnalapp – rinnalõike palistuseks kasutatav nelinurkne riidetükk.

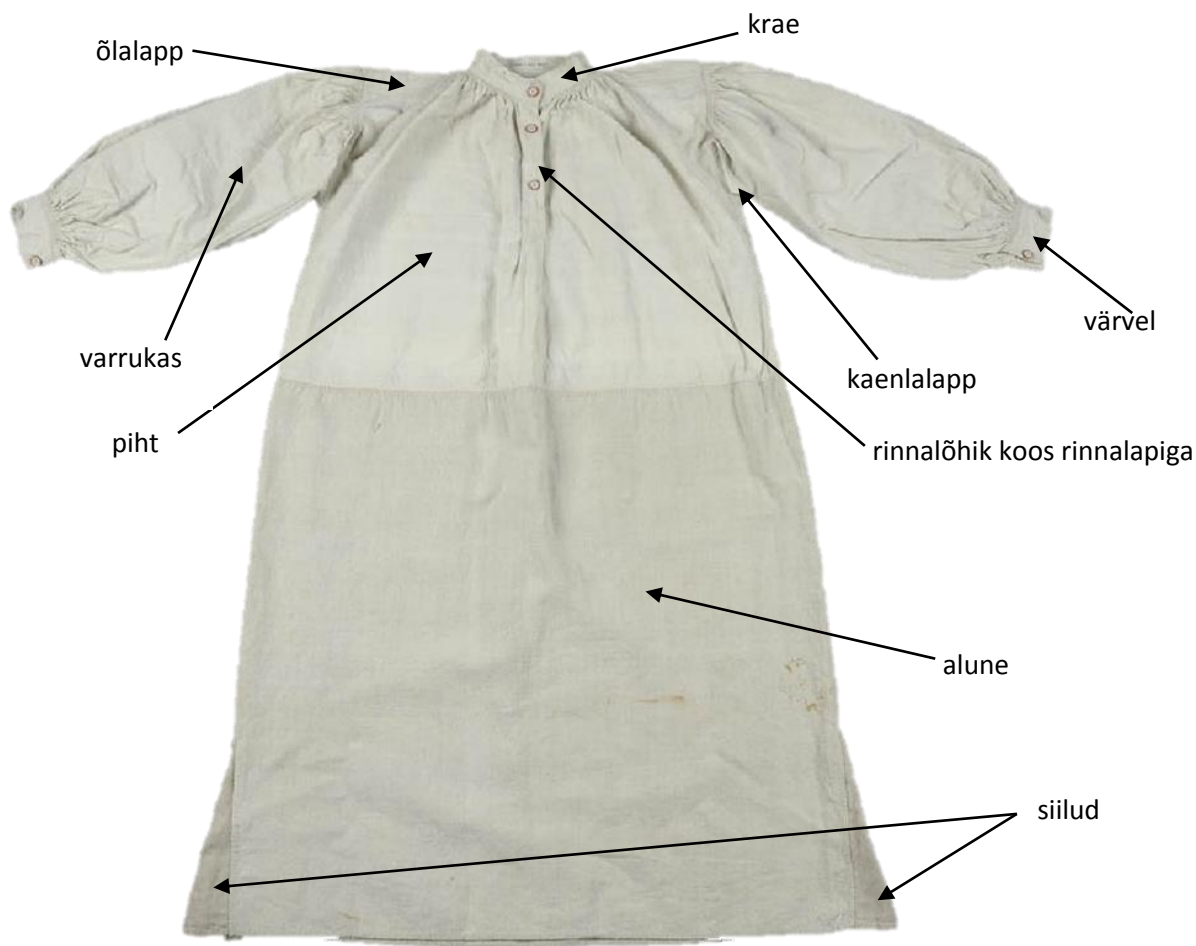
Siilud – enamast kolmnurgakujulised riidetükid, millega sooviti särki alt laiendada.

Värvel – naisesärkidel üldlevinud varrukasuu viimistlemise viis. Sageli tikandite ja tagidega kaunistatud. Laius on vahelduv, väga kitsastest kuni laiade värvliteni. Töösärkidele neid sageli ei tehtud. Värvel kinnitati nõöbi või sõltusega⁶ (paelkinnis)

Õlalapp – täisnurkne riidetükk, mis õmmeldi särgi õla peale. Sageli sarnaselt värvlitele kaunistatud.

---

⁶ Mannineni järgi kirjapilt sõldus, tänapäeval kasutatakse sõltus

Sele 2. Särgi detailid. Naiste särk, EVM E 261:123, Eesti Vabaõhumuuseum SA (Allikas: Muis, täiendatud nimetustega autori poolt).

2.2.1 Linaseemnest särgiks

Linase särgi alguslugu ühtib ilmselt linakasvatuse ja lina töötlemise algusajaga.

„Vanim kiutaimena kasvatatud lina (*Linum usitatissimum*) õietolmutera pärineb Plaani küla järvest võetud proovi u. 800.a paiku tekkinud settekihhist. [...] Vanimad linase tekstiili katked Eestis pärinevad rahvasterännuaegsest Villevere peitleiust.“ (Tvauri 2014: 94) Keskajast on teada, et lina kasvatati kohalikel põldudel ja kohalikud kudujad valmistasid sellest ka kanga, märkmeid on ka kaubanduse teel Euroopast toodud linase kanga kohta, võib olla eeldati, et seal oli peenem ja kvaliteetsem materjal (Rammo 2007: 27). Ajalooliselt on

Eesti maapiirkondades tehtud tekstiilesemeid, sealhulgas särke valdavalt koduses majapidamises. Tekstiilitööd olid enamasti naiste teha. Käsitöö tegemine oli päevakohane talvisel ajal kui peamisi põllutöid teha ei saanud. Särki valmistamise tööd olid seotud linaga, mille töötlemine oli füüsiliselt raske ja võttis palju aega – peale sügistööde lõppu tegeleti lina ropsimise ning sugemisega, sellele järgnes ketrus. Et kõik saaks tehtud, peeti kinni kindlast järjekorrast – algul kedrati takud, seejärel linad; kevadtalvel kooti kangast. Linased kangad kooti kõige varem, et neid oleks võimalik juba märtsipäikese käes pleegitada ja kevadeks särkideks õmmelda. (Astel 1968: 252)

Rõivaste materjalina leidsid kasutust nii takud kui linad: takust tehti tööriivas, peenemast linasest piduriivas: „Särkide materjalis valitses XIX sajandi kolmanda veerandini põhiliselt kodukootud linane riie. Peent linast labases tehnikas kootud kangast kasutati hästi valgeks pleegitatuna pidulike ja traditsioonidega seotud pulma- ja surisärkide valmistamiseks. Jämedaid, takuseid, labaseid või saartel ja Lääne-Eesti rannikukihelkondades ka toimseid kangaid kasutati pleegitatuna või pleegitamata kujul argipäevaste särkide õmblemiseks“. (Kuigo 1968: 258)

Valdavalt olid eesti rahvarõivasärgid valged. Kaunistused võisid olla värvilised ja ka teisest materjalist, näiteks vill või siid. Linast kangast on linakiu omaduste tõttu looduslike värvimisvahenditega väga keeruline toonida. Seetõttu kasutati linase kanga töötlemisel enamasti pleegitamist: „Telgedelt võetud linane kangas pandi külma vette likku ja hautati tuhaleelisega. Seejärel peksti ta kurikatega pehmeks.[...] Kangaid pleegitati nii lumel kui murul. Mõlemad viisid on tuntud üle-eestiliselt. [...] Harilikult saadi kangad valgeks 3–4 nädalase pleegitamise järel.“ (Astel 1968: 252).

Mõisted võivad ajas muutuda ja omandada pisut teise tähenduse. „Valge on meil [eesti keeles] selgesti valguse värv. Läheb ju ilm hommikuti valgeks või valgeneb ja siis tehakse tööd päevalgel, pimedal ajal taas tulevalgel, nii mõnigi kord palutakse meil valge eest kõrvale astuda... Seevastu puudub eesti valgel puhtuse tähendus, mis tal on olemas mitmeis keeltes.“ (Viires 1983: 293) Sellest võib järeldada, et meie muistne päikesevalguse toimel valgeks pleegitatud särk ei pruukinud olla tänapäevases mõttes lumivalge. Viisin 2014.a kevadtalvel läbi linase kanga tuhaleelise ja päikesevalguse toimel pleegitamise katse (katse kirjeldus ja materjalid autori valduses). Kangas pleekis silmnähtavalt, aga tulemus on tänapäeva mõistes hall, kaugel kollakast loodusvalgest ning veel enam lumivalgest (sele 3). Muuseumides leiduvate traditsiooniliste särkide vaatluse ning katse tulemuste põhjal saab

oletada, et pleegitamise tulemus on seotud pleegitamise aja ilmastikutingimustega, lina kasvukohaga ja pleegitamistegevuste intensiivsusega. Valge toon oleneb kindlasti veel mitmetest teguritest, mida mina katsetajana ei osanud märgata. Mõiste valge traditsioonilise rõiva kasutusajal erines minu arvates tõenäoliselt tänapäevasest valge mõistest.

Sele 3. Linase kanga pleegitamiskatsel saadud tulemused. Vasakult alates: vabrikukangas enne pleegitamist; päikese käes pleekinud sama kangas; võrdluseks loodusvalge vabrikukangas. Autori foto.

2.2.2 Tegumood ja mõjutused

Lihtne tuunikalaadne särgilõige oli kasutusel 19. sajandini. Vajadusel lisati särgile laiuse andmiseks kolmnurgakujulised küljekiiilud, õlgadele avaruse andmiseks kolmnurksed kiiilud varruka alaserva ning kaelusesse. Särgid, mille pikkus oli enamasti poole sääreni valmistati ühest kangatükist, millest saab järeldada, et särke kanti ka pealrõivana. (Kuigo 1968: 264)

Suuri muutusi särgi materjalis ja tegumoes sajandite vältel ei olnud, ilmselt paranes kangakudumise jõudlus kui arvestada, et raskusteljed asendusid horisontaaltelgedega, millel oli võimalik kududa pikemat ja ka peenemat kangast ja sellega seoses said tulla kasutusele kangast rohkem nõudvad tegumood. Üldlevinud on kanga kokkuhoidlik kasutamine. „Riide kokkuhoiu mõttes kooti varrukariie kitsam pihariidest, sest sel juhul ei tulnud riiet katki lõigata“ (Kuigo 1968: 258).

Särki ehivad sageli mitmesugused ornamendid. Silvia Lauulu järgi on juba 11. sajandist pärinev Siksali naistesärk kaunistatud varrukasuul ja päral geomeetrilise ornamendiga (Laul 1997: 34). Sarnast ornamendi võib kohata ka 20. sajandi setu meestesärgil, ehk siis ornamendil võib rõivastusel peaaegu muutumatuna püsida sajandeid. Sellistel püsivatel ornamentidel on sümboliline tähendus. Kärt Summatavet tuletab meelde asjaolu, et ornamendil rõival on kaitseks ohtude eest. „Ornamendil on piiri loomise otstarve inimese ja teda ümbritseva ruumi vahele, oma ja võõra, siinpoolse ja teispoolse vahele“ (Summatavet 2002:100).

Rõival on enamasti praktiline väärtus, mis lähtub eelkõige kasutusotstarbest ja kliimaatilistest elutingimustest, milles rõivast kantakse. Rõiva tegumood on olulisel määral mõjutatud tekstiiltehnoloogilistest võimalustest ning materjalidest, aga ometi on muutusi, mis ei paranda kasutusomadusi ning ei sõltu ka tehnoloogia muutumisest. Eesti rahvarõivaste juures võime märgata seoseid erinevate moevooludega. Moelemendid on meie traditsioonilise rõivaga sobivate käsitöötehnikate abil seotud ja jäänud sinna püsima ka moevoolu muutumisel. Nii näiteks oli kõige vanem särgitüüp ilma kraeta. Meile praegu tuntud rahvarõivaste juures on aga Kesk- ja Lõuna-Eesti mõnele piirkonnale iseloomulik lai pitsiga ääristatud krae. Mannineni sõnul on võimalik, et seesugused küllalt silmapaistvad pitsiga ääristatud kraed eesti naistesärkidel on seotud moega, mis oli Euroopas Kolmekümneaastase sõja (1618-1648) ajal laialt levinud. Saksamaal olid suured, õlgu katvad pitsidega ääristatud kraed 1600. aastatel levinud meeste rõivastuses, eriti kõrgklassi moes. Eestisse jõudis selle perioodi Euroopa kõrgmood, niinimetatud *rootsi krae*, tõenäoliselt rootslaste kaudu. (Manninen 2009 [1927]: 129)

Erinevad muutused on toimunud varrukamoes. Argipäevarõivastusse kuuluva särgi varrukad olid üldiselt lihtsad, kitsad ning ilma värvlita, aga piduliku särgi varrukad on sageli laiad, vahel kuni 30 cm. Sellised varrukad on kurrutatud nii varrukasuus värvli juurest kui ka kehapoolses osas. (Kuigo 1968: 265) Setu vanemat naistesärgi tüüpi iseloomustavad jällegi ülipikad ning kitsad varrukad. „Need õudsete varrukatega särgid on äratanud vanavarakorjajate tähelepanu, mistõttu iga korjaja, kes Setumaal on liikunud, on püüdnud niisuguseid saada ja nii on neid kogunenud ERM-ile tervenisti 16 eksemplari“ (Manninen 2009[1927]: 135) Seesugustel varrukatel oli kuskil keskpaigas või õlaõmbluses ava, millest sai argitoimetusteks käed välja pista ning varrukad ise üles siduda. Pidulikel puhkudel seati varrukad käsivart mööda vöötidesse. Samasugused varrukad olid keskajal mitmete germaani rahvaste rõivastel. (Manninen 2009[1927]: 139) Euroopa moes on sarnased varrukaid nimetatud ka rippvarrukateks.

3. PRAKTIKABAASIDE KIRJELDUS

Rahvarõivakool

Rahvarõivakoolid said Eestis alguse 1988. aastal (Kull 2014:12). Rahvarõivakool on õppevorm, mille läbimise käigus on inimestel võimalus käsitööspetsialistidest juhendajate kaasabil valmistada endale rahvarõivakomplekt. Kursus kestab üldjuhul kaks aastat. Rõivakomplektide aluseks on muuseumiesemed või ajaloolised kirjeldused esemetest. Rahvarõivakomplektid pannakse kokku muuseumitöötaja poolt. Aastal 2015 alustas Eestis kolm rahvarõivakooli gruppi: Rahvarõivaste valmistajate kool Eesti Rahva Muuseumis; Rahvarõivakoolitus „Minu rahvarõivas“ ja „Rahvariiete valmistamise koolitus ja niplispitsi õpe.“ Jänedal.

- **Rahvarõivakoolitus "Minu rahvarõivas"**

Tegevuskava: Koolitused toimuvad Tõstamaa Käsitöökeskuses (sele 4) ning saavad teoks SA Tõstamaa Mõis ja MTÜ Rahvarõivas koostöös. Koolitust toetavad Eesti Kultuurkapital ja Tõstamaa Vallavalitsus. MTÜ Rahvarõivas on analoogilisi koolitusi korraldanud alates aastast 2008. Peamisteks **õpetajateks** on Silja Nõu ja Vilve Jürisson kellel on rahvarõivaste valmistamise ja õpetamise kogemust juba mitu aastakümnet. MTÜ Rahvarõivas poolt koordineerib koolitust ja ka õpetab Anu Randmaa. Vajadusel kaasatakse erinevate tehnoloogiate spetsialiste. Koolituse käigus valmistab iga osaleja enda soovikohase rahvarõiva põhikomplekti ning kirjaliku töö mis sisaldab ajalooliste esemete uurimust ning tööjuhiseid komplekti valmistamise kohta. Koolitus toimub kaheksateistkümnel nädalavahetusel, mis on jaotatud kolme etappi. Ühes etapis on kuus kahepäevast kursust mahuga 21 akadeemilist tundi. Koolituse mahuks kokku on 378 akadeemilist tundi. Sellele lisandub osalejate individuaalne töö. Koolitused kestavad laupäeviti ja pühapäeviti kell 9.00 – 17.00.

Lisaks saavad osalejad osaleda neljal loengul: Kirjaliku töö koostamine; Rahvarõivad ja nende kandmine tänapäeval; Rahvarõivaste hooldamine; Rahvuslikud ehted. Näitlik ehtimine ja rõivastumine.

Käsitöökeskuses on olemas üldkasutatavad töövahendid ja õmblusmasinad. Spetsiifilisemad töövahendid ning materjalid hangivad koolitusel osalejad ise. (Rahvarõivakoolitus Pärnumaal 2015)

Eesmärk: Muuseumi kui esemeliste ajalooallikate kogu kasutamise võimaluste tutvustamine; rõivastuse valmistamise ning kandmisviiside uurimine; rahvarõivakomplekti valmistamine.

Põhimõte: Rõivakomplekti valmistamisel kasutatakse eeskujuna originaalesemeid või ajaloolisi kirjeldusi. Rõivaste valmistamisel on lubatud kasutada osaliselt kaasaegseid töövõtteid.

Eeldused osalejale: Puuduvad, kursusest võivad osa võtta kõik registreerunud soovijad.

Tegevusvorm: Korraga üks-kaks juhendajat, ligikaudu kakskümmend õppijat. Õppija tegutseb oma tööga vastavalt tegevusjärjele ja küsib individuaalselt juhendajalt nõu.

Märkused: Osavõtjad valmistavad rahvarõivakomplekti isiklikust huvist lähtuvalt. Õppija võib valida ise rõivakomplekti piirkondliku ning ajalise päritolu ning samuti saab ta otsustada, kas valmistab rõivad naisele, mehele või lapsele. Õppeaeg on piiratud. Eeldatav tulemus on õppeaja lõpuks valmiv rõivakomplekt.

Sele 4. Miljöö rahvarõivakoolis Tõstamaal. Autori foto

Õppimine käsitöömeistri juures

Käsitöömeistri juures õppimine ei ole päris klassikaline koolitus. Õppetegevus saab toimuda ainult meistri ja osaleja koostöös. Esmatähtis on mõlema poole vajaduste selgitamine ja seejärel huvide ühendamine.

- **Käsitöömeister Inna Raud**

Eesmärk: Arendada rahvarõivaste valmistamise traditsioonilisi oskusi. Piirkondliku võimalikult mitmekesise rahvarõivakomplektide kogu valmistamine.

Põhimõte: Valmima peab võimalikult originaalilähedane rõivaese. Esemel juures on oluline lugu ning iga detaili ning sisse viidud tehnoloogilise või lõikelise muudatuse vajalikkuse põhjendus.

Eeldused osalejale: Meister valib vastavalt kontekstile.

Tegevusvorm: Individuaalne juhendamine (võib olla ka väike grupp).

Märkused: Õppe üks eeldusi on kindlasti rõivaeseme(te) valmimine, aga osaleja huvi ei ole mitte niivõrd valmisesse kuivõrd õpitavad oskused. Meistrile on oluline suhtumise kujundamine rahvarõiva kui kultuuripärandi valmistamisse läbi ise eeskujuks olemise. Aja

piiratus sõltub konkreetsest olukorrast. Õppima pääsemine on tihti projektipõhine. Õppeaeg oleneb sellisel juhul projekti kestusest.

- **Kursus „Hansakostüümi valmistamine“**

Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia Rahvusliku käsitöö osakond korraldas koostöös Viljandi Muuseumi ja MTÜ Bonifatiuse Gildiga täienduskoolituse, mille käigus said kõik huvilised endale hansakostüümid õmmelda. Kursuse käigus tutvuti 13.-16. sajandi moeajaloo ja moe arenguga oma aja olustiku ning kommete kontekstis. Kursusel osalejad said komplekteerida endale meeldiva kostüümi ning õmblesid selle valmis. Valminud kostüüme eksponeeriti 10.04-24.05 2015 näitusel Viljandi Muuseumis.

Kursus toimus Viljandi Muuseumis, TÜVKA õpperuumides ning Tallinnas Ajalooinstituudis Lea Malingu, Monika Pilli ning Katrin Koch-Maasingu juhendamisel. Katrin Koch-Maasing on hariduselt moekunstnik-disainer, kes alates 1999. aastast on taaskehastajana uurinud ja valmistanud ajaloolist rõivastust. Lea Maling on Viljandi muuseumis hansakostüümide õpitube korraldanud 2006. aastast. Tema valmistatud keskaegseid kostüüme on näidatud hansapäevade ajal nii Pärnus kui Viljandis. Monika Pill on kutseline õmbleja, Viljandi käsitöömeistrite koja Bonifatiuse gild üks loojaid.

Eesmärk: valmistada keskaegne rõivakomplekt

Põhimõte: Valmistada rõivakomplekt juhendaja poolt esitatud algmaterjale järgides. Algmaterjali on koostanud Katrin Koch-Maasing, kelle ajaloolise rõiva valmistamise põhimõte on lähtuda võimalikult palju ajalooliselt korrektsest infost.

Eeldused osalejale: Puuduvad, kursusest võivad osa võtta kõik registreerunud soovijad.

Tegevusvorm: Korraga üks-kaks juhendajat, ligikaudu kakskümmend õppijat.

Märkused: Osavõtjad valmistavad rõivakomplekti isiklikust huvist lähtuvalt. Valida võib 13.-14. sajandi kindlate rõivatüüpide vahel. Rõivad võib valmistada nii mehele kui naisele. Õppeaeg on piiratud. Kleidikangad sai soovi korral ühiselt tellida, mis tingis ka rõivaste hilisema sarnase üldpildi.

Ajaloo taaskehastamine

Taaskehastamine on püüe varasemate ajastute eluviisi matkida. Mõned taaskehastajad loovad kogu oma varustuse valitud ajastu leidude või säilinud esemete põhjal, mõned

lubavad endale suuremat vabadust, peavad seda rollimängu vormiks või uurivad näiteks ainult endisi võitlusviise. (Taaskehastamine 2016)

„Ning muidugi riided. Me ju ei tea õieti tuhkagi sellest, kuidas muinaseestlased riides käisid. Aga seda tuhkagit on taaskehastajad hakkajad järgi proovima. Teadmata küll täpseid lõikeid või tegumoodet, leides neiks eeskujusid igast ilmakaarest ümberringi, katsetavad taaskehastajad aga seda ehk ise teadvustamatagi pidevalt, kuidas rõivaid kanti, kui palju ja milliseid oli neid vaja, kuidas pidasid need vastu vihmale, külmale, lumele. Saadud väga vahetud teadmised ei ole tavalises mõttes eksperimentaalarheoloogilised – need ei kirjelda üht kitsast perioodi, küll aga peavad paika iga aja kohta, mil rõivamaterjal kasvas põllul või kõndis karjamaal ning mil rõivas tehti kodus ja käsitsi. Kuigi taaskehastajad teevad rõivaid, tundmaks end kui inimene muiste (sele 5), uurivad ja katsetavad nad sellega tegelikult rõivaste tõhusust, nõrkusi ja võimalusi samavõrd nii viiendal, kaheteistkümnendal kui üheksateistkümnendal sajandil. Võib-olla ei ole see teadus, aga see annab vahetut ja empiirilist aimu sellest, kuidas inimesed päevast päeva elasid.“ (Oad 2012)

Sele 5. Elav ajalugu 2015 Vabaõhumuuseumis. Miljöönäide taaskehastajate ürituselt. Autori foto

- **Lonkava hundi koda**

Lonkava hundi koda on seltskond ajaloost huvitatud inimesi, kes on endale eesmärgiks võtnud vanade teadmiste ja oskuste elluäratamise ja tundmaõppimise. Tegemist on 14. sajandile keskendunud taaskehastamise klubiga, mis püüab jagada ajalooteadmisi ka laiemale publikule läbi praktiliste loengute ning visuaalselt haaravate esinemiste. (Lonkava Hundi Koda 2016)

Eesmärk: Valmistada rõivas selleks, et osaleda kindla ajaperioodi taaskehastamise tegevustes.

Põhimõte: Osaleja peab koguma särgi õmblemiseks vajaliku teabe ise, valides endale abiks mõne kogenuma taaskehastaja.

Eeldused osalejale: Käelised eeldused puuduvad, peab olema huvi ja tahe ise uurida ja katsetada.

Tegevusvorm: Osalejad õpivad suuremate kogemustega osalejate käest, kas siis nõu küsides või matkides.

Märkused: Osaleja huvi ei ole suunatud mitte niivõrd valmisesemetele kui võrd pidevatele katsetustele ja tööprotsessile. Aeg on piiramatult.

4. TRADITSIOONILINE LINANE SÄRK KUI TAASLOOMISE OBJEKT

4.1 Harju-Jaani naisesärg

Harju-Jaani naisesärgi õmblesin rahvarõivakoolituse „Minu rahvarõivas“ külastuste käigus.

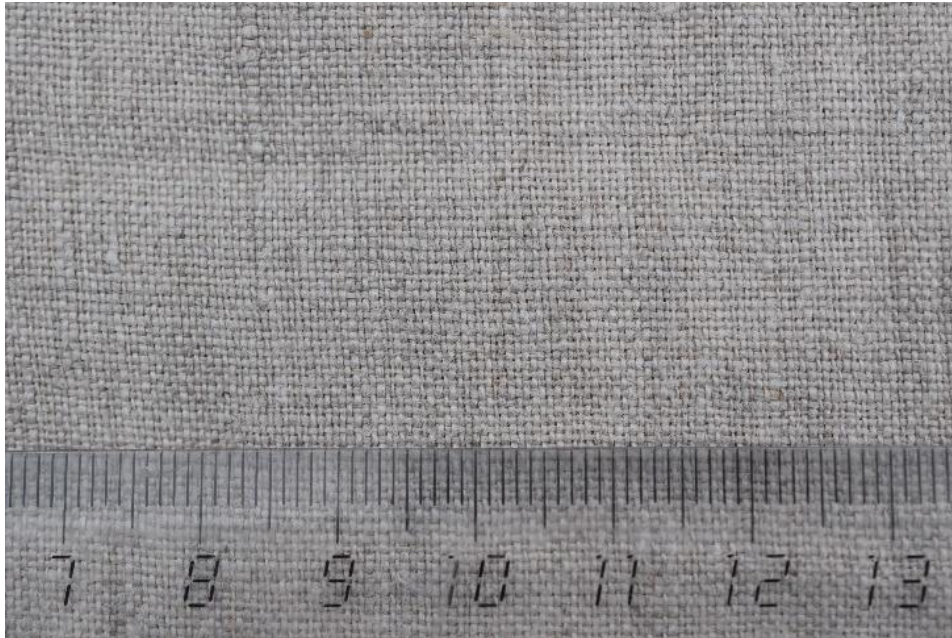
Harju-Jaani naisesärgi lugu

Harju-Jaani naisesärg köitis mind valmistamise objektina seetõttu, et tal oli eeskujuks originaalsärgi asemel Eesti Rahva Muuseumi etnograafilisest arhiivist pärit kirjeldus (ERM EA 6), mis oli kogutud ja kirjeldatud Alice Karu (Aliise Moora) poolt 1924. aasta kogumisretkel (ERM EA 6:151-157). Igor Tõnurist lõi särgist rahvarõivakooli jaoks visuaalse pildi, mille järgi valmistati ka 2006. aastal Hilja Väravase poolt näidissärg. A. Karu kirjelduses esinenud viite järgi: *Suvised rukkilõikuse ja heinaloo särgid olid ümberpöörduvalt alati väga peenikesest linasest riidest „lumivalged“ ja hästi palju ilustatud.* (ERM EA 6:157), nimetas Igor Tõnurist särgi Harju-Jaani rukkilõikuse ja loovõtu pidulikuks särgiks.

Materjal

Traditsiooniline särg valmistati tavapäraselt käsitsi telgedel kootud linasest kangast. *Särg seisis koos kahest osast – piht ja alune. Piht tehti linasest riidest, alune oli takune. Parema alusega tehti ka suvised särgid ning vahel ka üleni linased kui suvel palavaga tuli särgiväel tööd teha. Suvel rukkilõikuse ajal tehti tööd särgiväel, ka loogu võeti särgiväel. Ka külas käidi rukist lõikamas särgiväel, harilikult oli siis vöö särgi peal. Naistel oli ka põll särgi peal.* (ERM EA 6:151) Lähtudes soovist valmistada särg, millega suvisel ajal võiks ka ainult särgiväel käia, tegin särgi ühes tükis, ilma aluseta. Rahvarõivakooli näidissärg, mida siinkohal võrdlusena kasutan, on kahest osast – piht ja alune. Mõlemad osad on ühest ja samast kangast. Silja Nõu põhjendab sellist valikut näidissärgi materjali vähesusega. Materjal oli Igor Tõnuristi toodud käsitsi telgedel kootud lina, mis andis särgiks õmmelda ainult sellist moodust kasutades. Silja Nõu: „Kasutasime materjali niioodi ära, et alles jäi

ainult lõikamise tolmu“ (Nõu 2015). Toonilt võiks kangas soovitusel järgi olla „lumivalge“. Kaubandusvõrgus leiduvast kangavalikust on võimalik osta „lumivalget“ linast kangast, aga missugust tooni võis olla „lumivalge“ ajal, mil traditsioonilisi särke veel ise kodus valmistati? Minu enda poolt läbi viidud linase kanga tuhaleelise ning päikesevalguse abil pleegitamise katses saavutatud tulemus ei ole lumivalge vaid pigem helehall (vaata ka lk 15). Rahvarõivakooli juhendaja nõusolekul valisingi särgi materjaliks enda poolt pleegitatud linase kanga (sele 6)

Sele 6. Harju- Jaani naisesärgi õmblemiseks valitud kanga struktuurinäidis. Autori foto

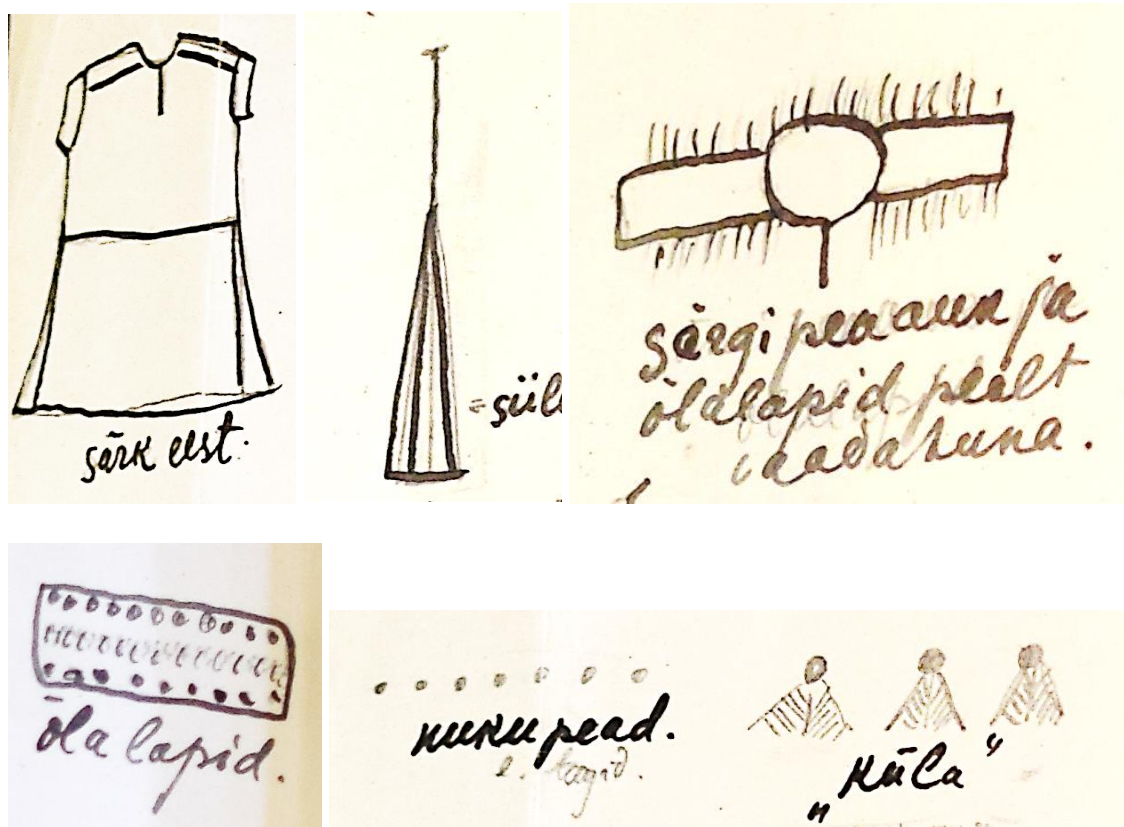
Lõiked

Lõigete osas lähtusin võimalikult palju A. Karu kirjeldusest. Kõige tavapärasemal moel olid kõik kirjeldatud detailid ristkülikukujulised v.a küljesiilud, mis olid kolmnurksed (sele 8). Rahvarõivakoolis on võimalik valida kas kasutada originaalilähedasi ehk siis geomeetrilistel kujunditel, põhiliselt ristkülikutel põhinevaid lõikeid või siis kohandatud lõikeid. Lõigete kohandamisel on sisse viidud suuremad muudatused käeaugukaare, krae ja kaelakaare ning õlakalde osas.

Detailide konstrueerimisel ja väljalõikamisel tekitas kõige enam mõtteainet järgmine olukord: *pealmine osa lõigati kahest tükist, alumine kaks laadi ja siilud. Õlal õmblust ei olnud, niihästi rinnaesine tükk kui seljatagune kroogiti õlalapi külge, osa muidugi krae külge.* (ERM EA 6:151) Tavapärasest särgi detailide väljalõikamisest erines olukord ülemise

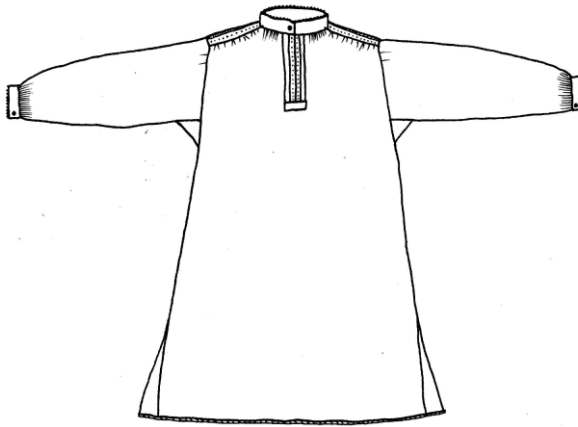
ehk pealmise osa puhul. Kui õlaõmblust ei ole, siis lõigatakse esi- ja seljaosa ühe tükina. Siin on kirjeldatud kahte tükki. Samuti ei ole tavapärane krookida esi ja seljaosa õlalapi külge, aga seda rõhutasid nii tekst kui ka A. Karu joonis (ERM EA 6:504) (sele 7). Kui esi- ja seljaosa lõigata kahes tükis ja õlaõmblust ei ole, siis jäi ainsaks võimaluseks õmmelda õlalapp esi- ja seljatüki vahele. Vaheleõmmeldud õlalappidega särk ei ole Eesti rahvarõivasärkide seas tavapärane. „Üksiknähtusena esines vaheleõmmeldud õlalappidega särke/.../, antud nähtus esines vene mõjudena siin-seal Ida-Eestis.“ (Kuigo 1968: 285). Õlalapi vahele õmblemine on ilmselt ka ainus võimalus esi- ja seljaosa õlalapi külge krookimiseks.

Sele 7. Fragmente A. Karu joonistest Harju-Jaani naisesärki kohta. (Allikas: ERM EA 6:504)

Rahvarõivakooli juhendajad ei olnud sellise olukorraga varem kokku puutunud, aga nad suhtusid tekkinud situatsiooni põnevusega. Koos kirjeldust lugedes arvasid ka Anu Randmaa ja Vilve Jürisson, et kui nii on kirjas, siis võiks sellist lähenemist proovida. Katsetasime erinevaid õlalapi ja pihaoosa krookimise teel ühendamise võimalusi kuni leidsime kõiki osapooli rahuldava variandi, mis võimaldas nii krookimise kui lõikeservade korrektse viimistlemise (sele 9; 10).

Alune ei saanud muidu laiust välja kui pidi kahele poole siilud õmblema. Siilude harilik pikkus alumisest äärest u. 30 cm. Mida laiem särgikangas, seda väiksemad siilud (seda ilusam särk). Kaelaangu väljalõige oli ümmargune. Varrukas ühes tükis, sirge. Kaenlaangu avardamiseks nelinurksed kaenlalapid. (ERM EA 6:151) Kaelaangu väljalõikamisel peab arvestama sellega, et vaheleõmmeldav õlalapp annab kaelusele avarust juurde.

Sele 8. Harju-Jaani naisesärk A. Karu kirjelduse järgi autori ettekujutuses. Autori joonis.

Õmblemine

Tööd alustasin õlalappide ning varrukavärvlite tikkimisest. *Õlalapid ilustati valge linase niidiga, tehti pilu äärde „nukupead“ ja tikiread. Ka külaga ilustati ääred.* (ERM EA 6:153) Tänapäevased tikkimise õpikutes olevad pistete nimetused erinevad kogumisretkedel saadud rahvapärastest või tol ajahetkel laiemalt käibel olnud pistenimetustest. Tikiridadel on tänapäeval kasutusel tikkpiste nimetus, „nukupeadena“ tikitakse rahvarõivakoolis kahekordsed sõlmtagid. Mis on „külad“ on esialgu veel teadmata, kuigi A. Karu joonise järgi peaks olema seda võimalik tuvastada. (sele 7) A. Karu poolt on kirjelduses ka õlalapi visand (sele 7), mille järgi õlalapi mustri kavandasin ja seejärel teostasin (sele 9).

Värvlid (nimetati ka rümp) tehti vanemal ajal väga kitsad, nagu kitsas pael, hiljem tehti nad natuke laiemad ja pärast olid harilikud värvlid kahe, isegi kolme sõrme laiused. Värvlite peale suuremaid ilustusi ei tehtud, ots oli tagiline, ka äärt mööda õmmeldi nukupead. (tagid ehk nukupead- üks ja sama ilustus, viimane nimetus on kohapeal üldisem. A. Karu ääremärkus).

Sele 9. Õlalapp paremalt poolt. Autori foto

Sele 10. Õlalapi lõikeservade viimistlemine (pahem pool). Autori foto

Värvel kinnitati käe alt omatehtud nõöbi ja nõöpauguga. “ Kirjeldus annab tehnilise teostuse suuna, aga nii nõöbi tehnoloogia kui nõöpaugu olemus jäävad tegelikult lahtiseks. Kasutasin niidist tehtud nõöpi. Nõöpaugu lahendasin aasana.

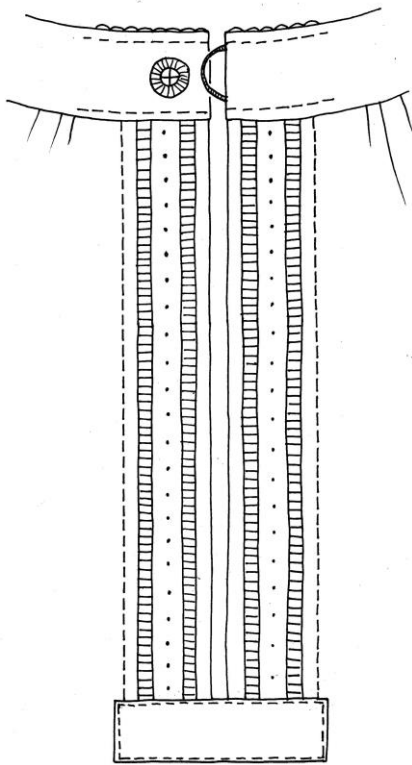

Varruka ots värvli juures kroogiti tihedalt, „nõelaga kriipsiti pikad krooked kord korra kõrva“. Värvel õmmeldi pahemalt poolt üle ääre kroogete külge kinni nii, et paremal pool krooked kõrgelt korralikult püsti seisid. (ERM EA 6:153) Krooked meenutavad siinkohal väga kurrutuse kirjeldusi. Kurrutamisele on rahvarõivakoolis välja kujunenud täiesti oma süsteem, mille pikem kirjeldus on leitav raamatus „Rahvarõivaid Vooremaa veerelt“ (Kull 2014: 132). Huvitav oli tõdeda, et kurdude kinnitamine oli kahes rahvarõivakoolis siiski natuke erinev. Erineb nähtavate kurruniitide arv varruka paremal ja pahemal poolel. Õpetus on pigem meistripõhine, mitte niivõrd originaalesemeid järgiv. Särgi kirjelduses kurrutuse kohta detailset informatsiooni ei olnud, seega valisin endale meeldiva viisi. Jätsin paremalt poolt paistma kaks kurruniiti, pahemal poolel kinnitasin värvli nii, et see kattis kõik kurruniidid.

Varrukas oli tihti piha külge vollitud, oli ka lihtsalt kroogitud. Kui vollitud, siis kaunis tihedad vollid enam käe taga. Õlalapi külge õmmeldi lihtsalt, sel kohal volla ei olnud. (ERM EA 6:153) Minu õmmeldud särgil oli materjali hulk piiratud, seetõttu ei tulnud varrukad väga laiad ning kasutasin piha külge kinnitamisel volte.

Särgil oli väike kitsas püstkrae peal, krae oli paari sõrme laiune, särk oli krae külge tagant vähe kroogitud, kusjuures piki selga nõelaga jälle krookeid kriipsutati. Krae oli püsti, kurgu alt ühe nõõbiga kinni. Krae ilustati äärest „nukupeadega“ ja tikiridadega. (ERM EA 6:153)

Rinnalõige oli harilikult 20 cm pikkune. Vahest oli seestpoolt pikuti kanditud teise tükiga, vahest ilma. All lõike lõpus oli väike põiki põõn, mitte alati. Rinnalõike äärt kaunistati jällegi tikiridadega, nukupeadega, tihemini paari pilureaga. Rinnalõige oli ülevalt krae kohalt nõõbiga kinni, altpoolt, rinde kohalt kinnitati see preesiga. Võis ka kaks preesi olla. (ERM EA 6:155) Ei ole täpselt selge, kas rinnalõike lõpus on põikipõõn, mida Manninen nimetab ka nabalapiks (Manninen 2009[1927]: 126), ainult juhul kui rinnalõige on kanditud või on põõna kasutatud ka kandist sõltumatult. Rahvarõivakoolis ei olnud varem kantimata rinnalõike lõpus põõna kasutatud, seetõttu otsustasin proovida. Rinnalõike aluse põõna suuruse määrasin rinnalõike servade kaunistuse laiussega (sele 11) Põõnana õmblesin peale väikese ristkülikukujulise riidetüki (sele 11). Kinnitamisel selgus, et põõn on hea lahendus laiema kaunistusega rinnalõike alumise otsa tugevdamiseks.

Sele 11. Harju-Jaani naisesärgi rinnalõhiku äärestus ning krae autori nägemuses ja teostuses. Autori joonis ja foto.

Särgi alumine äär oli lihtsalt palistatud, kusjuures särgi äär sisepoole kahekorra keerati. Haruldased olid poogaga (nim. pook) särgid, so särgi alumise ääre külge aeti peale niidist tehtud umbes sõrmelaiune pael. (ERM EA 6:155) Reet Piiri soovitusel oli näidissärgile pael punutud. Samas on Elle Kuigo nimetanud ERM-i esemekogus asunud särkide põhjal, et: “Harju-Jaanis, Vigalas, Mikhklis, Pärnu-Jaagupis ja Häädemeestes õmmeldi samuti särgi alumise serva külge pook. Enamasti oli selleks 0,4 – 0,5 cm laiune paelake, valmistatud valgest puuvillasest või linasest niidist, kusjuures Vigalas ja Harju-Jaanis oli sõrmelaiune pael tehtud kõladega.” (Kuigo 1969: 115–116) Kuigo on samas näitena viidanud ERM-i esemekogus Harju-Jaani särgile. Esemekogus selgus uurimise käigus, et nimetatud särk ERM A 5106 on 1952. aastal maha kantud ning kogus seda enam ei ole. Võimalik oli vaadelda Vigala särke ERM A 590:4 ning ERM A 566:352, millel on samuti allservas kitsas nelja kõlaga kootud pook. Kõlad on vaatluse järgi rakendatud kalasabatehnikas, pook on kootud ühes tükis ning kõlade keeramise suunda ei ole kogu

pooga pikkuses muudetud. Pooga valmistamise niit on pisut jämedam kui särgi aluse koe- ja lõimelõngad (sele 12).

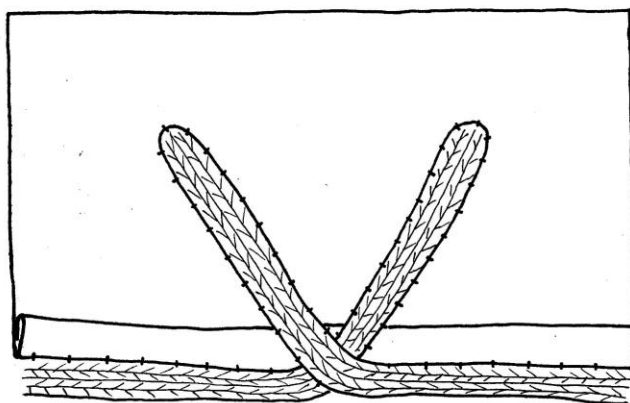
Esemekogus on näha veel ühte Vigalast kogutud linast kõlapooka ERM 9925, mis on samuti kootud kalasabatehnikas rakendatud nelja kõlaga. Laius 0,5 cm. Korjatud 1913 a. Vigala kihelkonnast. Särgi külge kinnitamata pooga pikkus on 316 cm. Ka Märjamaa särgil ERM A 566:167 (sele 13) on allservas nelja kõlaga kootud linane pook. Nelja kõlaga kootud pook küll sõrmelaiust paela välja ei anna, aga üks sõrmed võivad olla ka erineva laiusega. Kinnitasin enda valmistatud särgi allserva 0.5 cm laiuse nelja kõlaga kootud pooga (sele 15). Pooga kinnitamisel kasutasin Vigala särgi ERM A 566:352 eeskuju, mille puhul oli pooga algus ja lõpp kinnitatud särgi esiosa allserva pahema poole külge otsi ristates. (sele 14).

Sele 12. Naisesärk ERM A 590:4, Eesti Rahva Muuseum, Vigala. (Allikas Muis)

Sele 13. särk, naiste, ERM A 566:167, Eesti Rahva Muuseum, Märjamaa (Allikas Muis)

Sele 14. Pooga kinnitamine. Joonisel esiosa allääre keskkohast särgi pahemalt poolelt Vigala särgi ERM A 566:352 järgi. Autori joonis.

Sele 15. Nelja kõlaga ERM A 590:4 ja ERM A 566:167 järgi kootud pook. Autori foto.

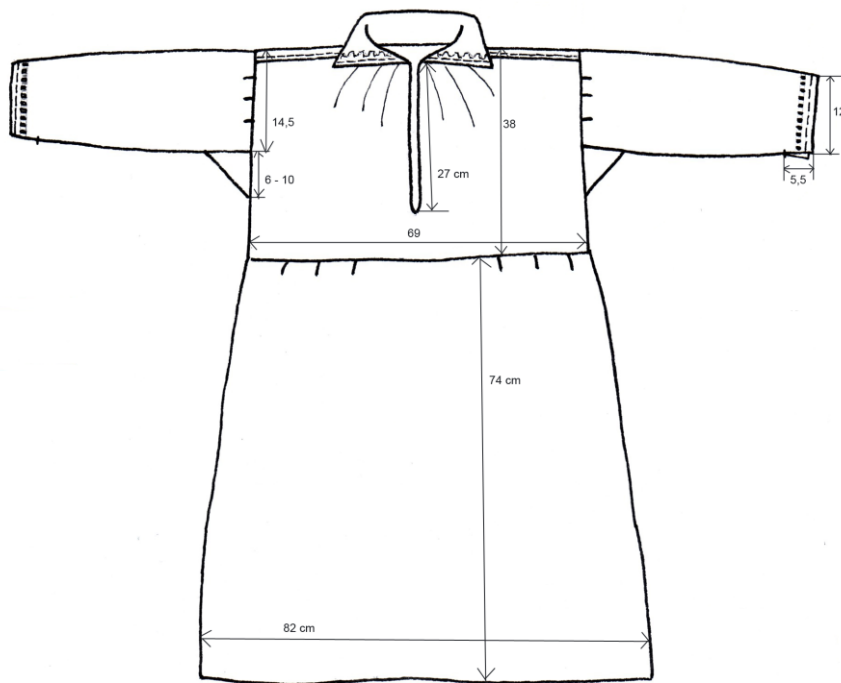
Harju-Jaani naisesärgi õmblemisel lähtusin niipalju kui võimalik arhiivimaterjalis EA 6 leiduvast naisesärgi kirjeldusest. Rahvarõivakooli juhendajad aitasid särgi välja lõigata, suunasid kasutatavate töövõtete valikul, andsid hinnangu minu poolt teksti järgi loodud detailide kavanditele ning kontrollisid tehtud töö kvaliteeti. Juhendajad kiitsid töö heaks või tuli ümber teha. Ümber tegemise soovitus tuli ette just kodutööde osas. Rahvarõivakooli juhendajatel on kindlad väljakujunenud võtted, mis tikandite ja õmbluste korrektse väljanägemise tagavad. Enamasti ei suutnud ma neid kodus tehes ise välja mõelda.

4.2 Vändra lapsesärk

Vändra lapsesärke valmis töö käigus kaks. Esimene neist, mille kohta on ka järgnevas tekstis kasutatud sõnapaari esimene särk, valmis käsitöömeister Inna Raua individuaalsel juhendamisel Vändra rahvarõivakomplektide valmistamise projekti käigus. Teine särk oli Vändra lapsesärgi lõigete järgi valminud eksperimentaalsärk, milles kasutasin erinevatel koolitustel saadud teadmisi. Soovisin selle eksperimendi käigus näha kuivõrd võivad kaks samadel lõigetel põhinevat särki, mis on valmistatud erinevat õmblustehnoloogiat ja materjali kasutades teineteisega sarnaneda (erineda).

Vändra lapsesärgi lugu

Inna Raud koostas parasjagu Vändra rahvarõivaste komplekte ning sealt oli puudu veel lapse rõivastus. Vändra lapsesärk sobis minu eksperimenti hästi. Särgil oli olemas väga konkreetne eesmärk ja otstarve – särk pidi olema nii visuaalselt kui tehnoloogiliselt võimalikult ajaloolise eeskuju sarnane, sest see saab olema eksponaat Kurgja Talurahvamuuseumis. Lisaks originaaliläheduse taotlusele pidi särk sobima kindlale modellile selga ning olema kantav. Koostöö särgi õmblemisel võimaldas jälgida käsitöömeistri poolt aktsepteeritavaid ajastukohase rõiva taasloomise tövõtteid, sest valmiv särk pidi sobima ka teiste sama ajalooperioodi Vändra rahvarõivakomplektide esemetega. Vändrast etnograafiliste leidudena lapsesärke säilinud ei ole (Raud 2015), seetõttu sai tööprotsessi üheks osaks ka täiskasvanu rõiva kohandamine lapsele. Laste rõivastusest rahvarõivaste aktiivse kandmise perioodil on üldiselt vähe teada. Kirjandusest võib teavet leida ainult lühikeste lõikudena: „Lapsed, nii väikesed tüdrukud kui poisid, käisid suvel linase särgi väel. Jahedamaks ajaks tehti neile villasest riidest kleit. Suuremad lapsed hakkasid kandma sama tüüpi rõivaid nagu täiskasvanudki, ainult lihtsamaid.“ (Kaarma. Voolmaa 1981: 59) Sellest teadmisest lähtuvalt jäljendavad proportsioonid, õmblustehnoloogia ja kaunistused piirkonna säilinud kõige lihtsalõikelisemat särki, mis on kogutud Vändra naabrusest Torist (Tori naisesärk ERM 18238) (sele 16), sest Vändra piirkonnast ei ole 19. sajandist säilinud ühtegi täiskasvanu särki.

Sele 16. Tori naisesärk ERM 18238. *Inna Raua joonis.*

Eksperimendi mitmekülgsuse huvides õmblesin ka teise samas suuruses ning samal ajaloolisel allikal põhineva lapsesärgi, mille valmistamise eesmärgiks oli saavutada originaalallikale lähedane tulemus kasutades võimalikult tänapäevast linast materjali ja masinõmblust. Selle särgi valmistamise võtted valisin ise, kasutades mitme juhendaja juures omandatud teadmisi.

Materjal

Muuseumiesemete vaatluse põhjal võib järeldada, et Eestis on särgi valmistamisel enamasti kasutatud kangastelgedel kootud labasekoelist linast kangast. Käsitsi telgedel kootud särgikangast 21. sajandi alguses enam kodustes tingimustes üldjuhul ei valmistata ning seda on ka kaubandusvõrgust juba peaaegu võimatu leida. Siiski võib sellist kangast veel mõnes peres säilinud olla.

Esimese särgi materjaliks õnnestus Inna Raual leida Tori naisesärk ERM 18238-le sarnaselt telgedel kootud, pleegitatud, hästi tihe labane linane kangas. Kangas sai enne õmblemist hilisema kokku tõmbamise vältimiseks korralikult pesumasinaga kõige kõrgemal võimalikul temperatuuril läbi pestud ja peale kuivamist rulli keeratult taignarulli abil pehmeks kolgitud. 50 cm lai kangas sobis modelli mõõtude järgi täpselt särgi laiuseks ning küljeõmblustes ja ka varrukaõmbluste viimistlemisel sai kasutada koendservi, nagu traditsiooniliselt on tehtud.

Inna jaoks oli oluline, et saaks kasutada võimalikult originaalilähedast materjali ja õmblustehnoloogilisi võtteid. Konkreetse kanga mõõtude ja modelli suuruse sobivus andis selleks ka võimaluse. Eksperimentaalsärgi kangaks valisin tänapäevasuse põhimõtet järgides pehme ja hästi langeva (etiketi järgi ensüümpestud ehk pehmendatud) Valgevenes toodetud linase vabrikukanga. Vabrikukanga puhul on isegi kanga laiuse sobivusel koendservade õmblustes kasutamine keeruline, sest kanga servas on lõimelõngade tihedus suurem kui kanga keskosas ning õmblus ei jää seetõttu visuaalselt korrektne. Telgedel kootud kanga üldine struktuur ja eriti koendserva struktuur erinevad vabrikukanga omast. (sele 17; 18)

Sele 17. Eksperimenti valitud särgikangad. struktuurinäidis. Autori foto.

Sele 18. Telgedel kootud linase kanga koendserv (vasakul); vabrikukanga koendserv. Autori foto.

Ensüümpestud kangas ei tõmba erinevalt tavalisest linasest esimeses pesus kokku. Minul oli sellise kangaga esimene kokkupuude, seetõttu ignoreerisin umbusklikult müüja soovitus kangast enne õmblemist mitte pesta ning panin kanga pesumasinasse ning kasutasin programmi, mille pesutemperatuur tõuseb 90°C-ni. See otsus oli märkimisväärne viga. Kangas kokku ei läinud, aga muutus veelgi pehmemaks. See muutis nii tikkimise kui õmblemise oluliselt ebamugavamaks.

Materjali valik on särgi valmistamisel oluline mitmete järgnevate tööoperatsioonide juures. Tori naisesärgil ERM 18238 on kasutatud krae kaunistamiseks püvisilmpistes tikandit. Geomeetrilise ehk koelõngadest lähtuva tikandi puhul ei saa materjalide erinevuse puhul kasutada mustri jäljendamisel lõngade lugemist, sest võib muutuda tikandi proportsioon eseme detaili suhtes või lõime ja koelõngade erineva jämeduse puhul ka tikandirea enda kõrguse-laiuse suhe.

Materjal võib dikteerida ka tikkimislõngade valiku. ERM 18238 puhul on tikkimiseks kasutatud linast niiti. Teise särgi tikkimisel oli probleem piisavalt peene linase niidi leidmisega, jämedama niidi puhul jäi tikand katsetades kanga suhtes liiga robustne. Alternatiivne valik oleks olnud puuvillane tikkimismaterjal.

Õmblusvõtete valikul oli oluline jälgida kanga omadusi. Esimese särgi käsitsi telgedel kootud kanga puhul traditsiooniliste õmblusvõtetega probleeme ei tekkinud. Teise särgi õhuke ja pehme kangas tingis rinnalõike peitpistelise palistuse asendamise pilupalistusega, sest peitpiste kiskus kinnitamisel häirivalt kangalõngu välja. Pilupalistuse juures osutus teise särgi puhul omakorda probleemiks kangalõngade välja tõmbamine pilurea märkimiseks, sest lõngad olid nii haprad, et katkesid pidevalt.

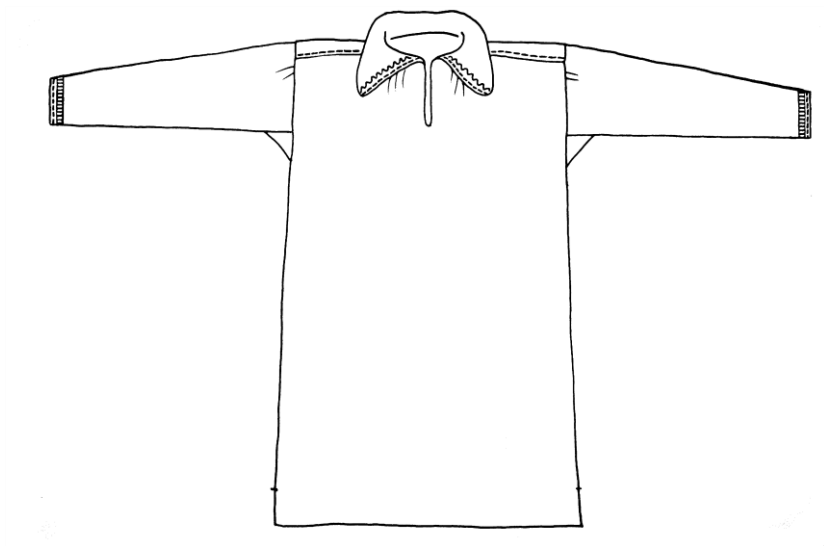
Kokkuvõtvalt võib märkida, et ideaalne oleks särgi õmblemisel kasutada käsitsi telgedel kootud kangast, Sageli ei osutu see võimalikuks, sest käsitsi kootud linast kangast ei ole võimalik hankida. Olukorra sunnil tuleb valida vabrikukangas. Vabrikukanga valikul on mõistlik läbi mõelda kõik edasised tööoperatsioonid ning nendest lähtuvalt valida sobivaim kangas lõngade jämedust, omavahelist suhet ning kanga pehmust arvestades.

Lõiked

Kuigi mõlema särgi puhul oli üheks eesmärgiks originaalsärgile võimalikult sarnane üldmulje, tuli lõike kohandamisel sisse viia järgmised muudatused:

1. Särgi mõõdud on kohandatud lõike üldisi proportsioone silmas pidades modelliks oleva lapse mõõtudega.
2. Särgi pihaosa kaelakaar on nii esi- kui seljaosas kandmismugavust arvestades ümardatud.
3. Särgi esi- ja seljaosa on ilma aluseta. (sele 19) „Tütarlastel piirdus rõivastus linase särgi ja sellele köidetud vööga 14.-15. eluaastani. Särk oli õmmeldud ühes tükis, ilma vöölt algava jämedamast riidest jätku, *alaset*⁷. Alasega särki hakati kandma koos seelikuga. Seeliku saamine sümboliseeris üleminekut lapsest neiuikka, sugulist küpsemist.“ (Värv 1998: 381)
4. Rinnalõike pikkust on lühendatud nii palju, et lapse pea särgi kaelusest läbi mahuks. Pikk rinnalõige on naisesärgidel imiku toitmise lihtsustamiseks (Manninen 2009: 126). Tori naisesärgil ERM 18238 oli rinnalõike pikkuseks 27 cm, lapsesärgil jäi 11 cm.
5. Särgi alaservas jätsin käimisavaruse andmise eesmärgil mõlema küljeõmbluse lõpus 5 cm lahti. Originaalesemel taolist võtet seoses aluse piisava laiusega kasutatud ei ole.
6. Seljatüki avarus on esimese särgi kaelakaarel antud väikeste voltidena ajaloolise eeskuju kurrutuse asemel. Valiku tingis kanga jäikus.

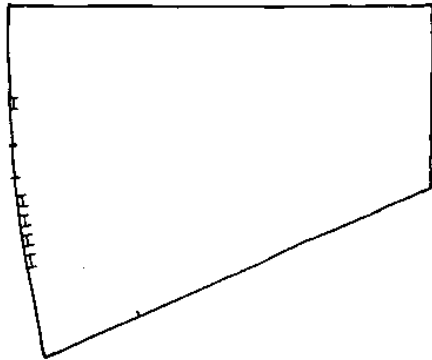

Sele 19. Vändra lapsesärk ERM 18238 ainetel. Autori joonis.

⁷ I. Manninen kasutab särgi vöölt algava jämedamast riidest jätku kohta mõistet alune, E. Värv nimetab sama alaseks.

Lõiked ja kaunistused on mõlemal sargil sarnased.

Särgi pihaosa ning krae on traditsiooniliselt ristkülikukujulised, kaenlalapp ruudukujuline.

Sele 20. Vändra lapsesärgi varruka lõige. Väljalõikamisel asetatakse joonisel ülemine serv kangal piki koendserva. Autori joonis.

Teise särgi lõige on kohandatud esialgselt ARS-is⁸ kasutatud lõikekohandusi järgides. Lõigete kohandamine on õpitud Vilve Jürissoni juhendamisel Tõstamaal rahvarõivakoolis (Jürisson 2015). Rahvarõivaste lõigete kohandamine on aktuaalne juba 20. sajandi keskel: „Toetudes lõigete konstruktsiooni üldisele arengule, ei tule täpselt kinni pidada albumis antud muuseumis leiduvatest originaallõigetest, vaid neid lõikeid võib kohandada vastavalt nüüdisajal kasutatavatele lõigete konstruktsioonidele, silmas pidades, et ei läheks kaduma rahvakunstile rajatud rõivaste erilme ja nende ilmeka omapära“ (Reik 1957: 216). Õlgadele on antud kalle. Krae kaelusepoolne serv sai ümardatud vastavalt kaeluse kujule. Pisut on sisse lõigatud pihaosal käeava kohad.

ERM 18238 varrukas oli välja lõigatud nii, et varruka ühendusõmbluses on üks äär koendserv (sele 20). Varruka selline lõige oli kangale paigutades materjalis kokkuhoidvam kui tänapäevane lihtne kitsa varruka lõige, mille puhul lõimesuund jookseb piki varruka keskjoont. Lisaks võimaldas lõike selline konstruktsioon käeluse õmblusvaru äärestamisel kasutada koendserva tagasipööramist. Varruka diagonaalne serv (sele 20) tagas varruka ühendamisel küünarnukile paraja liikuvuse ning algselt silmale harjumatult paiknev varrukasuu lõhik istus selga proovimisel nagu valatult täpselt käe all väikese sõrme suunal (sele 21). Esimesel proovimisel kinnitasin varrukad pihaosa külge nagu ERM 18238-l – diagonaalne serv eespool. Särk ei hakanud hoolimata voltide rohkest ümberasetamisest

---

⁸ Kunstikombinaat ARS

kuidagi istuma, kuni taipasime teisipidi proovida ning varrukas istus nagu valatult. Juhtunust võib järeldada, et ERM 18238 näiteks võib-olla lihtsalt ei istunudki kandjale selga. Ka tema korjamisraamatu sissekandes oli kirjas: „Särk seisis kirstus, keegi ei mäleta, et teda tarvitet oleks.“ (ERM 18238 Tori)

Sele 21. Diagonaalne serv tahapoole varruka kinnituse korral hoiab varrukalõhik väikese sõrme kohale. *Sandra Urvaku foto.*

Antud lapsesärgi puhul on väga raske hinnata tehtud lõikekohanduste otstarbekust, sest mõlemad särgid istusid lapsele hästi selga. Antud õlakalle vähendas pisut kandmisel õla ja rinna vahele tekkivaid kangakurde, aga sirgelõikelise särgi vööga keskkohalt kokku tõmbamisel tekkisid kurrud ikkagi.

Õmblemine

Õmblemist alustasin krae ning varrukasuude tikkimisest. Krae esiservas on kaunistuseks püvisilmpistes ning tikkpistes rida. Kohandasin mustri mõlemale kangale, nii et säiliks visuaalselt sarnane üldmulje. Sarnaselt ajaloolisele eeskujule viimistlesin varrukasuu kitsa tulppilu ning tikkpistereaga. Kinniseks niidist nõöp ning aas. (sele 22; 23) Seejärel kinnitasin

õlalapid. Õlalappe kaunistab kolm paralleelset tikkpisterida – mõlemas servas ning keskel. Nende funktsiooniks on ka õlalapi kinnitamine pihaosa külge.

Sele 22. Esimese särgi varrukasuu.
Sandra Urvaku foto.

Sele 23. Teise särgi varrukasuu. Näha materjalist tingitud erinevus. Autori foto.

Rinnalõige on esimesel särgil palistatud kahekordse palistusega, mis on kinnitatud peitpistega, teisel särgil on materjali õhulisuse tõttu rinnalõike ääres pilupalistus.

Teise särgi kaeluse kurrutasin, sest materjal oma pehmuses võimaldas seda. Esimese särgi jäigem ning tihedam materjal võimaldas samas mõodus vaid väheseid volte. Krae ühendasin pihaosaga mõlema särgi puhul käsitsi. Kangas oli paks ja särk väike, seetõttu häiris mind õmblemise käigus krae ühendamisel tekkinud paksus (sele 24). Katsetasin mitmeid nurga õmblemise variante. Modelli selga proovides selgus, et nurk, mis muidu visuaalselt vähem robustne välja näeb, ei hoia üldse kurgu all sõlge õiges asendis. Sõlg vajub kandja kaela poole viltu. Selgus, et kõige paremini sobis tavapärane krae kinnitus (sele 24).

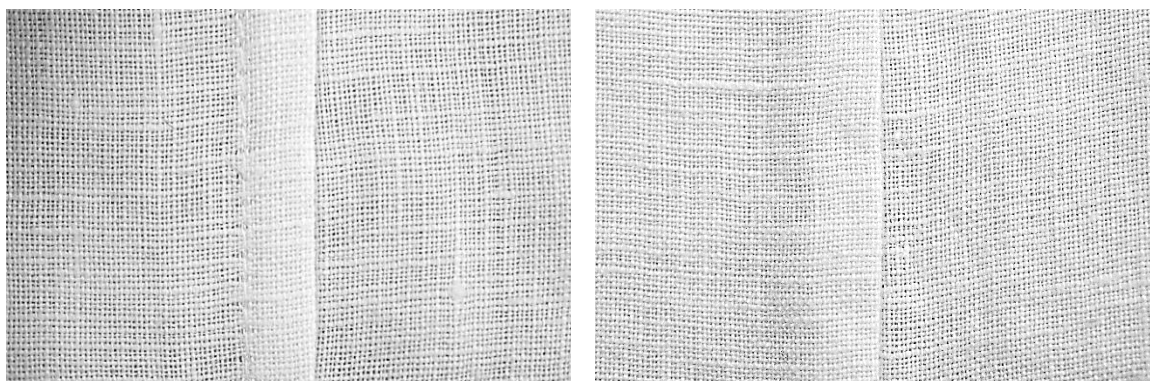
Sele 24. Krae nurk. Fotel näha krae ja rinnalõike ühendamisel õmblusvarude tagasi pööramisest tekkinud paks ühenduskoht. *Sandra Urvaku foto.*

Seejärel õmblesin külge varrukad koos kaenlalapiga ning ühendasin küljed, lõpuks viimistlesin allääre. Esimese särgi puhul kasutasin peitpistega kinnitatud kahekordset palistust, teise särgi allääre viimistlesin pilupalistuse abil.

Käsitsi telgedel kootud kangast särgi õmblesin käsitsi linase niidiga. Ühtlase ja vastupidava õmbluse saamiseks kasutasin tikkpistet. Õmblusvaru palistasin peitpistega pihaosa külge (sele 25). Teise särgi õmblemisel kasutasin küljeõmblustes, varrukaõmbluses ning kaenlalapi kinnitamisel pesuõmblust (sele 26).

Sele 25. Käsitsiõmblus. Kanga pahem pool (vasakul) ja parem pool. Autori fotod.

Sele 26. Pesuõmblus. Kanga pahem pool (vasakul) ja parem pool. Autori fotod.

Õmblusmasinaga õmblemisel on ajakulu märkimisväärselt väiksem. Lapsesärgi puhul kulus õmblusmasinaga tehtud varruka ja küljeõmbluste peale koos eeltöödega natuke alla tunni, käsitsi õmblemise puhul umbes kuus tundi. Visuaalne erinevus on käsitsi- ja õmblusmasinaga õmblemisel välisel vaatlusel antud juhul rõivaeseme välimisel poolel vähemärgatav (sele 25; 26). Õmblusmasinaga oleks tehniliselt saanud veel kurrutada kaeluse ja viimistleda pilupalistuse asemel allääre, aga saavutatud tulemused vähendasid minu jaoks

oluliselt sarnasust ajaloolise eeskujuga, seetõttu otsustasin nii kurrutamise kui allääre viimistluse puhul käsitsi õmblemise kasuks.

Inna kui meistri otsus, et tuleb teha võimalikult originaalilähedaselt, sundis erilise tähelepanuga suhtuma igasse nüanssi. See peegeldub ka kirjelduses. Kõik tööprotsessi osad said läbi käidud äärmise põhjalikkusega. Kõik otsused, eriti need, mis mingi muudatuse tingisid, said korduvalt läbi kaalutud. Mitmed detailid, näiteks varrukas, millega oli probleeme selga sobitumisel, said prooviriidest läbi tehtud ja muuseumis originaali pealt uuesti üle kontrollitud.

4.3 Keskaegne naisesärk

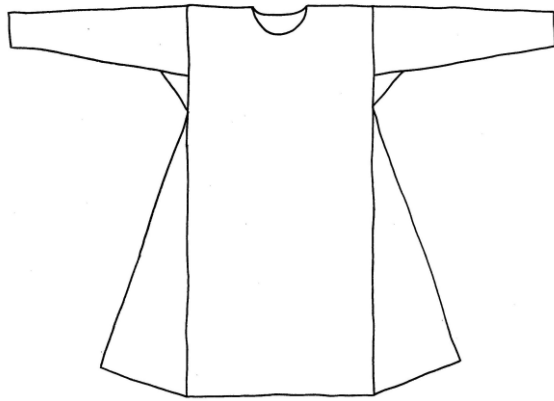
Keskaegne naisesärk (sele 27) valmis kursuse „Hansakostüümi valmistamine“ käigus.

Keskaegse särgi lugu

Kursus algas Viljandi Muuseumis sissejuhatava loenguga hansarõivaste ajaloost, nendega seotud kommetest ning keskaegsest olustikust. Näha oli kollektsioon eelmistel aastatel valminud hansarõivastest. Tutvustati materjale ning teemakohast kirjandust: varauusaegsed rätsepa käsiraamatud: Juan De Alcega Taylor`s Pattern Book (1589); kesk- ja varauusaegsed rõivamäärused; testamendid; kirjalikud arhiiviallikad; visuaalsed allikad – varaseim pilt Liivimaa naiserõivastusest 16. sajandi algusest, avaldatud Mannise raamatus. Kogumik Eesti ajalugu II. Eesti keskaeg 2012; I. Põldsam artikkel „Eesti ala linnaelanike rõivastus 14 saj. teisest poolest 16. saj. keskpaigani.“ 2010; doktoritöö raamatuna: Katrin Kania „Kleidung in Mittelalter. Materialien, Konstruktion, Nähtechnik. Ein Handbuch.“ 2010 Bohlau Verlag Köln Weimar, Wien.; Teadustööd – J. Peets, K. Kukke, A. Matsin)

Kursus jätkus Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudis, kus toimus Katrin Koch-Maasingu loeng ning seejärel tema stuudio „Tige Tikker“ külastus. Katrin tutvustas enda magistritöö „Riietumine hiliskeskaegses Tallinnas. Pawelsi kenotaaf ja arheoloogiline leiumaterjal rõivaajaloo allikana.“ Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut 2013 uurimistulemusi ning näitas keskaegse rõiva õmblemiseks sobivaid tänapäevaseid materjale. Edasi jätkus tegevus Viljandis Kultuuriakadeemia ruumides särgi juurdeldõikustööde ning õmblemise tövõtete

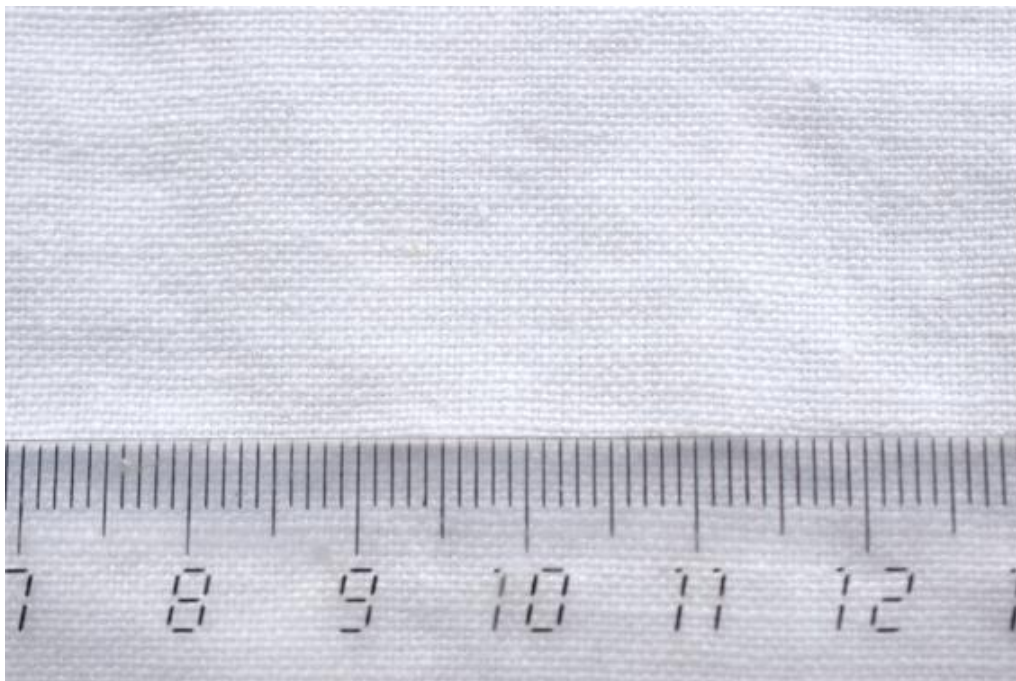
tutvustamisega. Oma rõivakomplekti õmblemise planeerimisel oli vaja läbi kaaluda, kas teha ajalooline rõivas või kostüüm, mis Katrin Koch-Maasingu käsitluses on selgitatud järgnevalt: **ajalooline rõivas** – siluett on ajastukohane, lõige on määravas enamuses ajastukohane või ajastu lõikeloogika kohaselt tõenäoline. Õmblustehnika on ajastukohane ja/või ajastu tehnoloogia kohaselt loogiline; **ajalooline kostüüm** – siluett ei pruugi olla täiesti ajastukohane, näiteks kombineerib erinevaid stiile, õmblustehnika ei pruugi olla ajastukohane.

Sele 27. Keskaegne naistesärk. (kursuse „Hansakostüümi valmistamine“ materjali järgi)
Autori joonis.

Materjal

Särgi materjaliks kasutasin loodusvalget linast labasekoelist kangast (sele 28), mis soovitati enne pesumasinas vähemalt 60 kraadises temperatuuris läbi pesta ning tsentrifuugida, et vältida särgi hilisemat kokku tõmbamist pesus. Samuti annab eelnev läbi pesemine kangale veidi tihedama struktuuri, mis on ajaloolistele linastele kangastele iseloomulik.

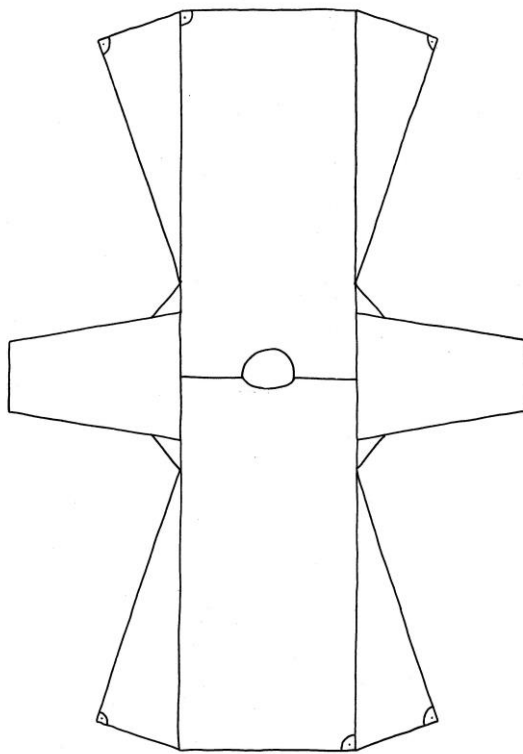

Sele 28. Keskaegse särgi kanga struktuur. Autori foto.

Lõiked

Keskaegse naisesärgi lõiked lähtuvad geomeetrilistest vormidest. Esi ja seljaosa on ristkülikukujulised, varrukad trapetsikujulised, kiilud on täisnurksed kolmnurgad, kaenlалapid ruudukujulised (sele 29). Kaelaava on ümar, see on tingitud kleidi kaelaava kujust, särk ei tohi kleidi kaelusest välja paista.

Sele 29. Keskaegse särki lõikeskeem. (kursuse „Hansakostüümi valmistamine“ materjali järgi) Autori joonis.

Lõigete paigutamisel kangale oli oluline jälgida eelkõige lõimelõnga suunda detailidel ning kanga otstarbekat kasutamist. Siinkohal ei saa järgida ja analüüsida lõigete ajaloolist kangale paigutust, sest ilmselt erinevad tänapäevaste kangaste laiused (linane vabrikukangas tavaliselt 150 cm) ajalooliste kangaste laiusest. Oluline on lõigata õigesti välja küljekiilud⁹, sest valesti lõigatud ja ühendatud kiilud venivad hiljem küljeõmblusena välja (juhendaja kogemus).

Õmblustehnoloogia

Ajaloolise rõiva valmistamise põhimõtteid järgides õmblesin särki käsitsi. Kasutasin detailide ühendamisel ja palistamisel linast niiti. Kuivõrd erinevad välisel visuaalses vaatlusel masinal õmmeldud ning käsitsi õmmeldud ühendusõmblus, olen kirjeldanud Väandra lapsesärki juures (sele 25; 26). „Rõivaste taasloojad kasutavad õmblemisel ka

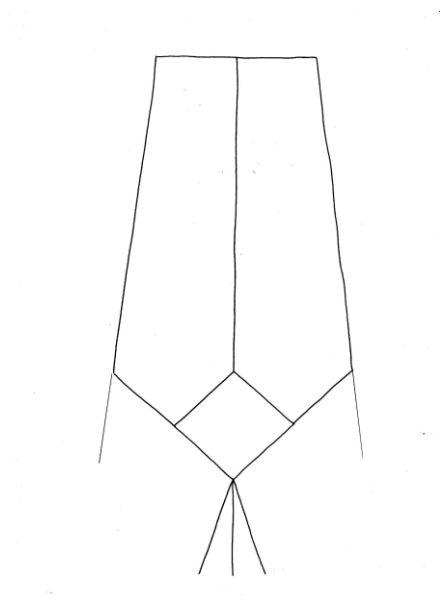
⁹ Rahvarõivaste juures kasutati mõistet siilud, keskaegse särki õmblemisel kiilud.

varianti, et need õmblused, mida näha ei jää, tehakse masinal, nähtavad õmblused käsitsi.“ (Koch-Maasing 2015) Aja kokkuhoius avaldab selline otsus märkimisväärset mõju ning õmblusniidi kvaliteet on piisavalt hea, et tagada kvaliteetne ühendus.

Ühendusõmbluste tegemiseks oli valida tikkpiste või kahekordse eelpiste vahel. Kasutasin tikkpistet, sest see andis ühtlase tulemuse ja oli käepärasem. Õmblusvarude lõikeservad äärestasin kursuse käigus üleloomispistega. Hiljem intervjuu käigus tuli siiski välja, et peaks kasutama õmblusvaru tagasikeeramist ja peitpistes kinnitamist, sest üleloomispiste kasutamist ei ole keskaegse rõiva valmistamisel teada (Koch-Maasing 2015). Varrukasuu, allääre ning kaeluse äärestasin kahekordse palistusega ning kinnitasin salapistes.

Kursustel osalemine aitas tähelepanu juhtida tehnoloogilistele detailidele, mida iseseisvalt ei olekski osanud märgata:

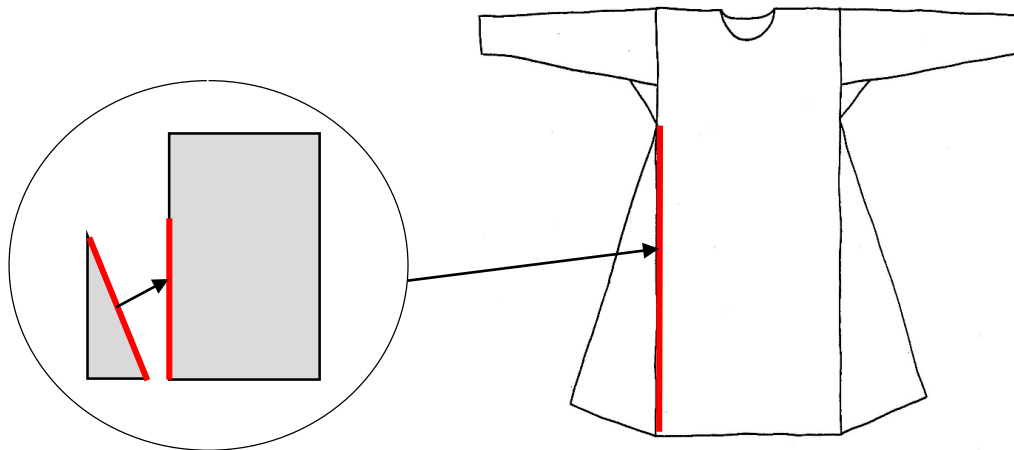
Käeall saavad õmblemisel ühes punktis kokku kaenlalapp ja küljekiilude tipud, tekib viie õmbluse ristumine (sele 30). Et õmbluste ristumiskoht hoiaks hästi, on mõistlik õmblused õmblusvaru jagu õmbluse lõpust lahti jätta.

Sele 30. Varruka, kaenlalapi ja küljekiilude kinnituskoht (vaade varruka allküljelt). Autori joonis.

Küljekiilud tuleb keredetailide külge õmmelda diagonaalset serva pidi, sel juhul on õmbluses ühendatud keredetaili lõimesuunas venimatu serv ning kiilu kanga suhtes diagonaalselt

lõigatud serv (sele 31) ning omavahel on ühendatakse kiilude lõimesuunalised servad. See tagab, et küljeõmblused ei veni hiljem kandmisel välja.

Sele 31. küljekiilu ning keredetaili ühendamine (kursuse „Hansakostüümi valmistamine“ materjali järgi). Autori joonis.

„Särgi küljekiilud algavad võimalikult kõrgelt just sellepärast, et naiste mõõdud on nagu on: kipuvad elu jooksul muutuma, aga lõikesse peab ära mahtuma.“ (Koch-Maasing 2015)

Keskaegse särgi valmistamisel oli iseseisva mõtlemise ruumi vähe. Tuli järgida juhendaja nõudmisi, sest minu eelteadmised ja kogemused keskaegse rõiva valmistamisest olid puudulikud. Kui teadmisi ja originaalrõivastest eeskujusid ei ole, siis ei ole ka endal tööprotsessile midagi lisada.

4.4 Muinasaegne särk

Muinasaegne särk valmis taaskehastajate klubi Lonkava Hundi Koda rõivaste valmistamise põhimõtteid järgides. Õppetegevus selles võtmes erineb oluliselt tavakoolitustest, sest õppimine on autoriteedipõhine. Seetõttu erineb ka muinassärgi valmistamise ülevaade eelnevatest. Põhiliselt kajastan Katrin Koch-Maasingu kui autoriteedi seisukohti, mida särgi õmblemisel aluseks võtsin.

Muinasaege särgi lugu

Muinasaege särgi õmblesin iseseisvalt. Info särgi valmistamise kohta kogusin vähehaaval üritusi ja konsultatsioone külastades. Niipalju kui ma inimestega üritustel rõivaste valmistamisest vestlesin, jõudsid kõik jutukaaslased varem või hiljem Katrin Koch-Maasingu nimeni. Seetõttu käisin särgi valmistamise alast konsultatsiooni küsimas Katrin Koch-Maasingu käest Tallinna vanalinnas Lonkava Hundi Kojas. Järgnev materjal muinasaege särgi valmistamise kohta pärinebki valdavalt intervjuust Katrin Koch-Maasinguga, kelle ajaloolise rõiva valmistamise põhimõte on lähtuda võimalikult palju ajalooliselt korrektsest infost. Oma tõlgendusi kasutab ta ainult siis, kui vastavat infot ei ole võimalik leida (Koch-Maasing 2015).

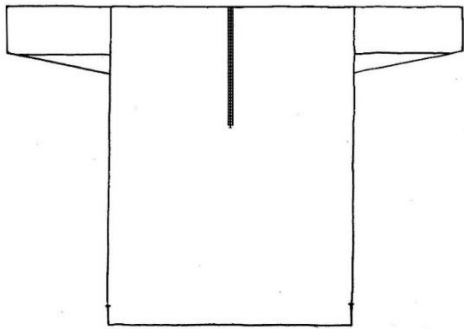
Muinasaege rõiva uurimine võrreldes etnograafilise rõivaga on ajaloolise materjali vähesuse tõttu oluliselt eksperimentaalsem. „Taaskehastajate mood on samamoodi mood nagu tänapäeval. Mingisugused lõiked, mingisugused ideed lähevad moodi ja siis neid kasutakse massiliselt. Väga paljud taaskehastajad, kes ise ei tee oma uuringuid, lähtuvad sellest mida keegi teine on kasutanud, teinud või öelnud.“ (Koch-Maasing 2015)

Kõigepealt on vaja endale selgeks teha rõivakomplekti olemus. „Põhimõtteliselt on taaskehastajate juures hästi oluline, et rõivakomplekt on üks aeg ja üks regioon Peab olema loogiliselt põhjendatud, et miks rõivakomplekti esemed kuuluvad kokku. Loomulikult aegajalt on sel mingisuguseid mööndusi, aga põhimõtteliselt peab suutma ära põhjenda, et miks sellised asjad on koos. Näiteks Kiruveres on enamik Eesti klubid, kes peaksid eelkõige lähtuma Eesti oludest.“ (Koch-Maasing 2015)

Algajale uurijale ning taaskehastajale on päris keeruline teha kindlaks rõivaste ajaline ja paikkondlik kuuluvus. Rõivaid säilinud ei ole ning pääs vastavasisulise kirjanduseni eeldab põhjalikku uurimistööd. „Meil Eesti alal võivad olla teadmistes mõnekümneaastased augud, mõnel kohal isegi saja aastane teadmata ala, samas mõnel välismaa klubil võim olla vahemik ka 10 aastat. See oleneb ka perioodist – kui palju ja kui kiiresti asjad muutuvad. Valdav osa Eesti muinasaja taaskehastajaid kipuvad jääma 12.-13. sajandisse. Kiruveres küll eeldab 9.-11. sajandit, aga sellest perioodist on niivõrd vähe teada. Tekstiili sellest perioodist praktiliselt üldse ei ole. Siis lepitakse ka veidi hilisema rõivastusega.“ (Koch-Maasing 2015)

Vastava perioodi ajaloolise rõiva puudumine ning teadmiste vähesus sunnib abi otsima teistelt teadusharudelt. „Meil ei ole säilinud ühtegi särki, meil ei ole rohkem teada kui ainult etnograafiline materjal. Meie oleme pannud kokku hilise etnograafia, varased skandinaavia

pildid ja suhteliselt palju oletusi ning arvame, et Halliste särgi lõige võiks olla üks varasemaid särgi variante.“ (Koch-Maasing2015) (sele 32)

Sele 32. Halliste särk (ERM 5049); Eesti Rahva Muuseum. Autori joonis. Foto allikas: Muis.

Materjal

Rõiva valmistamine algab traditsioonilisest särgist. Kui tahta valminud särgiga osaleda hiljem taaskehastajate üritustel, siis peab arvestama sellega, et üritusel toimub rõivaste vastavuse kontroll. Seepärast on hea teha kohe aktsepteeritavad valikud. „Oluline on ajaloolise rõiva tegemisel kasutada võimalikult originaalilähedasi materjale. See on väga keeruline, olenevalt sellest, kui hästi me teame, missugused on originaalid olnud. Hilisemad etnograafilise särgi puhul kasutatakse täpselt kanga laiust. Kui vaadata vanu särke, siis nad ei ole kriitvalged, neil on kerge helehallikas toon. Üks soovitus on osta poest halli kangast ja pesta teda valgemaks. Tarbides, pestes, päikese käes, kogu tavapärast elu elades läheb särk järjest heledamaks.“ (Koch-Maasing 2015) Kas oleks õige kasutada käsitsi kootud kangast? „Hetkel on kodukootud linast kangast väga keeruline leida. Keegi praegu eriti ei koo linast kangana. Ja kui leida, siis hind läheb niivõrd kõrgeks. Sellepärast ei saa koduskootud kanga kasutamist kellelegi kohustuseks panna. Enamasti ei võetagi seda ette, ostetakse poest kangast. Minu soovitus on valida võimalikult tihedalt kootud kangas, mis ei ole väga paks. Üksikutel taaskehastajatel, kes on tõelised fanaatikud ja kellel on võimalus, on särgid kodukootud kangast. Kodukootud kestab paremini. Ta on tunduvalt kulumiskindlam.“ (Koch-Maasing 2015)

Kui tahta ikka väga originaalset, siis peaks kanga ise kuduma. Aga millega ja kuidas? „Linase kanga koduseks kudumiseks sai Vestrast vahepeal niite, mis peaks sobima. Aga

kipub olema, et nad on liiga topilised ja lõdva keeruga. Proovisin (Katrín Koch-Maasing, autori kommentaar) sellest ise kududa pealiniku riidet, aga ei saanud nii tihedaks nagu oleks tahtnud. Pärast pesemist läks küll mõnusamaks, aga ikkagi ei olnud piisavalt tihe. Kahjuks me ei teagi meie linase kasutuse kohta eriti palju. Arheoloogilise leiuna säilinud linase kanga katkeid on vähe, nad on enamasti hilised ja pisikesed. Linase niidi struktuur muutub natuke ajas. Meie oludes kedrati keskaja lõpuni käsitsi kedervarrega. See tähendab, et reguleeritakse lõnga jämedust ühte moodi ja kui kedrata vokiga (hilisem), siis reguleeritakse teistmoodi. Töökiirus ja tööühtlus on ka erinevad. Kudumise tulemus püst- või horisontaaltelgedel on samuti erinev. Varasemad asjad on ripsilisema välimusega, mis tuleneb kanga pingutamise iseärasustest püsttelgedel, etnograafilise perioodi linane materjal on horisontaaltelgedel kootud (etnograafilise perioodi omad). Eestis oli püsttelg ikkagi väga pikalt kasutusel. Püsttelgedel oli võimalik kududa kuni kahe meetri laiust kangast. Enamasti keskaegsed kangad on 30 kuni 70 cm laiad. Suhtelised kitsad. Meie etnograafilised kangad kipuvad olema 80-95 cm, nad on veidi laiemad. Tänapäeval lähtutakse enamasti sellest, võetakse topeltlai kangas (150 cm), lõigatakse piki pooleks ja lähtutakse nendest mõõtudest. Siis ta enam-vähem ajaloolise laiusega kanga moodi käitubki.“ (Koch-Maasing 2015)

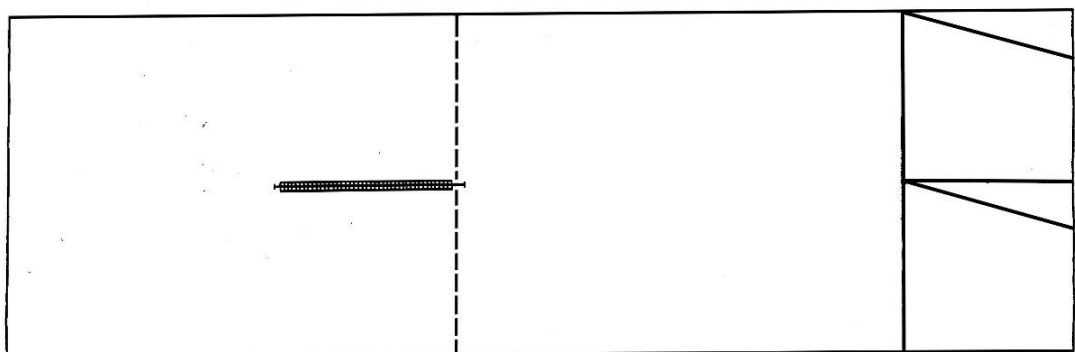
Kanga valik osutus keeruliseks. Otsustasin lõpuks 80 cm laiuse hallika tooniga labasekoelise kanga kasuks (sele 33). Ma ei tea kas see on 100% linane kangas. Kahtlus on, et lõimelõng võib olla puuvillane, koelõngas on küll lähedasel uurimisel näha linaluutükke. Igal juhul tundub kangas põletusproovide järgi olema naturaalne. Puuvillase ja linase kiu põletamisel on kanga linast või puuvillast materjali raske eristada. Kanga valimise kasuks oli asjaolu, et selle laius oli 80 cm. Sain kasutada kangast kogu laiuses ning proovida kõiki töövõtteid, mida Katrin Koch-Maasing muinasaegse rõiva valmistamise juures suurepäraseks pidas. Kanga koendserva struktuur ei erinenud oluliselt kanga üldisest struktuurist, mis võimaldas ka teatud mööndustega koendserva kasutamist. Koendservaga pidi arvestama õmblemise juures, sest selle värvitoon erines kanga üldisest toonist.

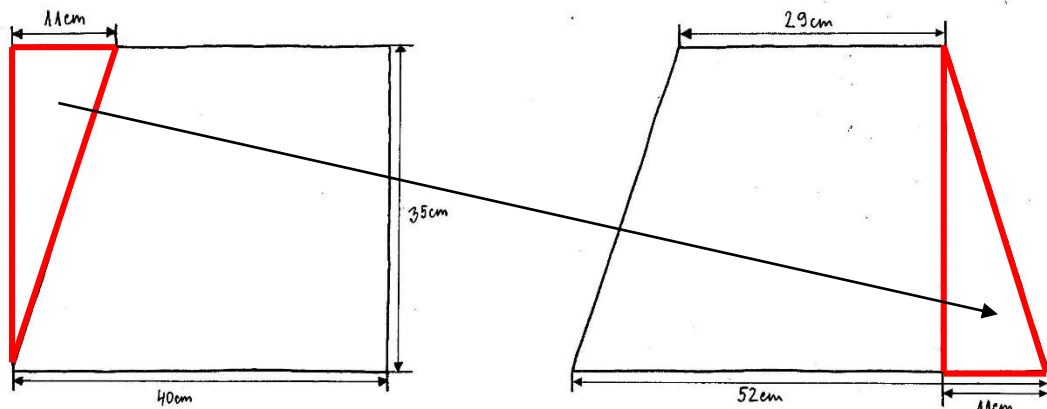
Sele 33. Muinassärgi kanga struktuurinäidis. Autori foto.

Lõiked

„Põhiline küsimus on kuidas lähtuvalt sellest kangast, mis olemas on, teha lõige sellisena, et läheks võimalikult vähem kangast hukka. Eesmärk on kasutada kangas võimalikult jäägitult ära (sele 34), aga saada tulemus selline, nagu ettekujutus oli. Kasutati täpselt kanga laiust, et mitte ühtegi pisikest tükki ei jääks üle. Näiteks, ERM-is asuvad Halliste särgid. Nende lõige on geniaalne. Kolmnurkne kiil varrukal ainult esiküljel. Mis tähendab seda – lõikad välja nelinurga, millest lõikad ära ühe kolmnurga. Siis sa paned kokku trapetsi. Geniaalne. Mitte midagi kaotsi ei lähe.“ (Koch-Maasing 2015) Proovisin Katrini jutu järgi teha illustratsioonid, sest muidu on seda ilma katsetamata raske ette kujutada (sele 34; 35).

Sele 34. Kanga jäägitu kasutamine särgi väljalõikamisel. K. Koch-Maasingu kirjelduse põhjal. Autori joonis.

Sele 35. Varruka konstrueerimine K. Koch-Maasingu kirjelduse põhjal. Autori joonis.

„Halliste särgi lõiget ERM 5049 peetakse üheks vanemaks särgitüübiks. Kolmnurksed kiilud kehaosa külgedel on pigem tõenäoliselt oletatavasti veidi hilisem lahendus. See oli kõige rohkem keskaja särkide puhul kasutusel. Halliste särgil kiilusid ei ole, särgi laiuse annab kanga laius ise.“ (Koch-Maasing 2015)

„Enamuse muinasaja taaskehastajate särgid on Halliste lõike pealt, üksikud kasutavad kiiludega särke, mis on hilisem periood. Rootsis on leidunud vähemasti kaks ruunikivi, kus on kujutatud naisterahvast Halliste särgi laadses särgis. Ta on suhteliselt lühikene ja tal on pilukaelus, nagu täpselt meie Halliste särgil. Soome Eura särk on rekonstrueeritud sellisena nagu ta on. Olen rääkinud nende arheoloogidega, kes sellega tegelenud on. Nemad on sama meelt, et tõenäoliselt see lõige oli Halliste lõige. See rekonstruktsioon, mis nad tegid – nad taastasid kasutades oma fantaasiat ja mõningaid Taani arheoloogilisi leide, mis on tunduvalt varasemad. Selle särgi lõike puhul on halb asi see, et see särk sobib ainult teatud pikkusega naisele (umbes 1,50-1,60 cm.) Pikemale naisele ei sobi. Kanga kulu läheb nii suureks ja ei istu normaalselt. Minule see Eura lõige juba selle poolelt ei sobi.“ (Koch-Maasing 2015)

Vastavalt oma kanga laiusele järgisin Katrini poolt etteantud lõikekonstruktsiooni. Igaks juhuks valmistasin varruka enne paberist.

Õmblemine

„Kasutatakse võimalikult palju etnograafilisi pisteid. Minu särk on järelistega kokku õmmeldud ja siis on tehtud teksaõmblus – üks serv läheb teise alla ja siis on maha õmmeldud. Varrukakiilu õmblus on tehtud ka nagu oli Halliste särgil. Üks on lõigatud serv ja teine on koendäär. Seal on tehtud niimoodi, et lõigatud serv on murtud kahekorra ja

pandud koendservaga kokku ja on õmmeldud läbi kõikide kihtide järelpistega. Seda ma nägin Halliste särgil, mida ma ERMis vaatamas käisin. Jube geniaalne. Kõik mis hargneb, jääb ikkagi õmbluste alla. Aga seda saab kasutada ainult kodukootud kangaste puhul, kus seda koendäärt ju tegelikult ei ole, on lihtsalt serv.“ (Koch-Maasing 2015)

Kõikide muude ühenduste osas on Katrin ühemõtteline „See on nii nagu loogiliselt läheb. Kõikidel ajaloolistel asjadel kangas määrab ise, mida saab teha ja mida ei saa. Mina lähtun kangast. Kangas dikteerib, kui nii ei saa, siis ei saa.“ (Koch-Maasing 2015)

Mina kasutasin õmblemisel tikkpistet, sest olulist vahet nende kahe piste kasutamisel ei ole. Tikkpiste on lihtsalt mulle kärepärasem. Õmblusvarude kinnitamise puhul jätsin ära lõikeserva kahekorra pööramise, sest kanga paksuse tõttu jäi selline viimistlus inetult hoidma. Lõikasin õmblusvaru lõikeservaga osa natuke koendservaga osast lühemaks ja kinnitasin peitpistega.

Kaelaava äärestamisel ma ei kasutanud pilutikandit, sest muinasajast ei ole pilutikandi kasutamise kohta andmeid. (sele 36)

Sele 36. Muinassärgi kaelaava. Autori foto.

Enne õmblemist ei kujutanud ma ette varrukakiilude ühendamist ja õmblusvarude kinnitamist, aga see laabus iseenesest ja jäi väga hästi hoidma (sele 37).

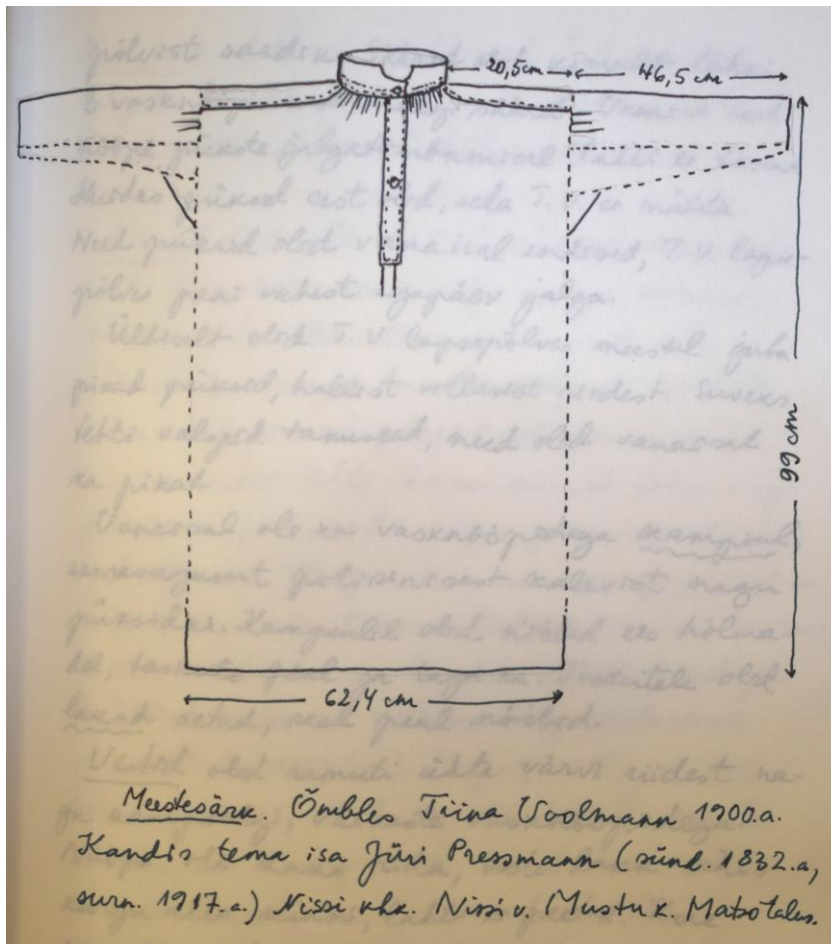
Sele 37. Varruka ja varrukakiilu ühenduskoht. Näha ka kanga koendserva struktuur. Autori foto

4.5 Nissi meestesärg

Nissi meestesärgi valmistasin endapoolse peegeldusena kogetud õppetööl.

Nissi meestesärgi lugu

Nissi meestesärgi idee sai alguse magistritöö tegemise algfaasis, kui tutvusin uurimismetoodika ja rõhuasetuste paika seadmise eesmärgil Aino Voolmaa kogumispäevikuga (TA 480), milles on 1960. aasta juulikuus kogutud rahvarõivaalane materjal. Päeviku korrigeeritud kirjeldus asub ERM EA 216 kogumikus. Seal on algmaterjali juba tunduvalt vähendatud, seeõttu viitan olenevalt materjali asukohast ja loetavusest vaheldumisi mõlemale allikale. Päevikuga tutvumise eesmärgiks oli näha, mida uurija ja koguja on särgi kirjeldamisel oluliseks pidanud. Leidsin sellest päevikust juhuslikult oma isa sünnikodus, Harjumaalt Nissi vallas, kirjeldatud meestesärgi (sele 38). Otsustasin kohe, ilmselgelt emotsioonide ajal, et selle särgi ma teen.

Sele 38. Nissi meestesärk. A. Voolmaa joonis (Allikas ERM EA 216:313)

Aino Voolmaa soovib väljaandes „Eesti Rahvarõivad“ Nissi rahvarõivakomplekti õmblemisel meestesärgina kasutada Virumaa (Haljala) särki 12888 (Kaarma; Voolmaa 1981: 272). Antud särk vastab kirjelduselt Nissi särgi paremale (pidulikumale) variandile. *Varrukad muist tehti värvlitega, muist liht. /.../ Värvlitega varrukaid loeti ikka paremateks, aga neid tehti vähe. Värvlid läksid kangesti mustaks, neid oli raske pesta.* (ERM EA 216:311) *Õla peal oli üks lapp, mõnel, kel peenem särk, oli kaks õlalappi. Teine oli kolmenurgeline tehtud. Oli laiem, tuli rohkem krookisid kaela ümber.* (TA 480: 10-11) Ülejäänud osas sarnaneb särk päevikus oleva igapäevasema särgiga. Valisin tegemiseks ikkagi lihtvarrukatega särgi, mida saaks kanda ka igapäevavarõivastusena.

Materjal

Valisin meestesärgi materjaliks loodusvalge veidi koredama linase kanga. (sele 39)

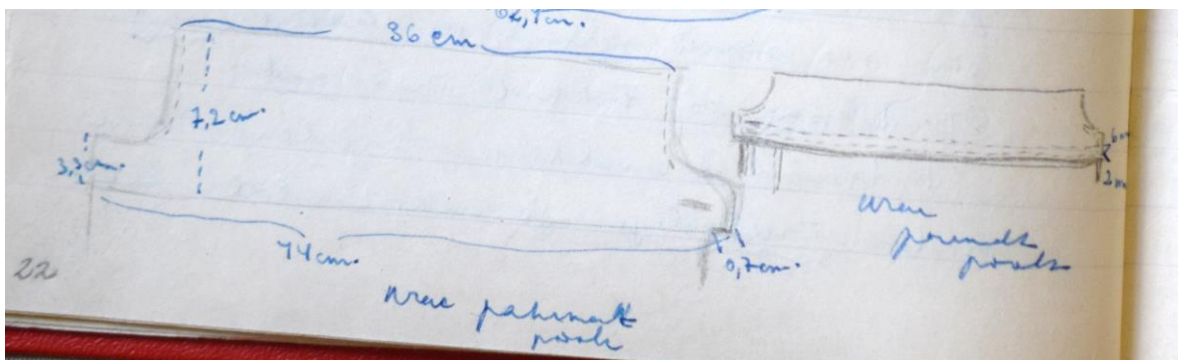

Sele 39. Nissi meestesärgi materjali struktuurinäidis. Autori foto.

Lõiked

Valmistasin särgi võrdlemisi täpselt A. Voolmaa kirjeldatud mõõtude ja jooniste järgi, sest soovisin näha särgi algset proportsiooni. Lõiked lähtuvad geomeetristest kujunditest.

Püstkrae nurgad on konstrueeritud võimalikult täpselt A. Voolmaa joonise (sele 40) järgi.

Sele 40. Nissi meestesärgi krae. A. Voolmaa joonis. (Allikas TA 480:12)

Õmblemine

Originaalis on särk käsitsi üleäärepistetega kokku õmmeldud (ERM EA 216:311). Mina kasutasin ühendusõmbluste tegemiseks õmblusmasinat, sest vabrikukanga laius ja

koendserva struktuur ei võimaldanud sarnast õmblust teha. Leian, et vabrikukanga kasutamise puhul on õmblusmasinaga õmblemine õigustatud (juhul kui ei ole eesmärgiks õmblemise tööprotsessi täpsemalt uurida), sest õmblus on tugev, lõikeservad korrektselt viimistletud ning tööprotsess kiirem. Krae ja rinnalõhiku viimistlesin käsitsi, et kogeda nende tööprotsesside võimalikku tegelikku kulgu ja olemust. Palistasin käsitsi, sest mulle ei meeldi traditsioonilise rõiva juures palistustel õmblusjoon.

5. ANALÜÜS JA JÄRELDUSED

Osalesin uurimise käigus neljal erineva ajaperioodi rõivaste õmblemist käsitleval koolitusel. Valmistasin koolituste käigus muinasaegse särgi, keskaegse särgi ning neli traditsioonilisest rahvarõivaperioodist pärinevat särki.

Valitud etnograafiline uurimismeetod õigustas ennast, tööprotsesside praktilise kogemise käigus suutsin märgata rohkem särgi valmistamise pisidetaile kui esialgselt planeerida oskasin: kogesin erinevate linaste kangaste struktuuri ja omaduste mõju nii tikkimisele kui õmblemisele; märkasin meistripõhiseid erinevusi töövõtete kasutamisel ja tunnetasin ajaloolise kirjelduse järgi rõiva valmistamisel tekkivaid probleeme, näiteks ei ole kõik 100 aastat tagasi kirjeldamisel kasutatud käsitööga seotud mõisted täna enam sama tähendusega. Mõne mõiste tähendus võib jääda arusaamatuks. Lisaks sulandusin õppijana koolituste tegevusse nii, et säilis loomulik töökeskkond.

Jälgisin oma uurimistöös paralleelselt kahte suunda:

1. ajaloolise ainese kasutamist tööprotsessi alusena, dokumenteerisin tööprotsessi võimalusel ajaloolistest allikatest saadava teabega võrreldes;
2. kõrvutasin kogutud teavet pidevalt õpetamise metoodikast ning õppetingimustest ning -vormist tulenevate võimalustega. Viimasest annan ülevaate allpool eraldi alapeatükis 5.2.

5.1 Linase särgi taasloomisest

Praktiline katse särki juhendamise järgi ise õmmelda, andis ajaloolise eseme vaatlusele hoopis teise mõõtme. Küsimus „missugune?“ asendus küsimustega „miks?“ ja „kuidas?“ ning oluliseks muutusid hoopis teised näitajad: kangalõngade omavaheline suhe, tikkimisniidi jämedus kangalõnga suhtes, kaunistuspistete proportsioon, detailide ühendamise kohad, tööoperatsioonide võimalik järjekord jne.

Kirjeldasin kõiki valminud särke neljast parameetrist lähtuvalt: lugu, materjal, lõiked ja õmblemine. Järgnevalt analüüsin särke võrdlevalt.

Lugu

Igal valitud särgil oli oma lugu ning pisut erinev valmistamise eesmärk. Harju-Jaani naisesärgi puhul soovisin kogeda ajaloolise kirjelduse järgi õmblemisel esile kerkivaid küsimusi rahvarõivakooli kontekstis ning jälgida võimalikke lahenduste leidmise teid. Vändra lapsesärgi puhul soovisin jälgida kuidas lahendab probleeme käsitöömeister, eksperimentaalse lapsesärgi puhul soovisin näha kuidas erineb visuaalne pilt kui kahe samalõikelise särgi puhul kasutada erineva struktuuriga linast materjali ning erinevatel ajastutel kasutatud tövõtteid. Keskaegse särgi puhul soovisin kogeda ajaloolise rõiva õmblemist lühikursuse kontekstis situatsioonis, milles isiklik panus uurimisse on vähene. Muinassärgi õmblemisel jälgisin kuidas on valmistada rõivast olukorras, kus puudus klassikaline õpetamissituatsioon. Hoolimata sellest, et ma protsessi kirjeldamisel püüdsin hoida kinni metoodika peatükis seatud parameetritest, tuli iga tööprotsessi puhul välja oma spetsiifiline rõhuasetus, mis tingis särkide kirjeldustes mõningad erinevused. Tavaõppijast võib-olla pisut erinevalt ei olnud minul ühegi särgi puhul põhiline eesmärk saada ese valmis. Eesmärgi fokusseerimine omas iga särgi puhul olulist rolli. Lihtsalt eseme valmistaamise eesmärgil ei oleks ma ilmselt pidanud alati vajalikuks tööprotsessi iseärasustesse süveneda ning oleks nii mõnegi pisiasja puhul läinud lihtsamat teed ehk siis jätnud ajaloolise algallika uurimata ja valinus juhendaja väljapakutud variantidest endale sobivaima.

Hetkel traditsioonilise särgi kui igapäevase (ainsa) rõivaeseme valmistamiseks praktiline vajadus puudub. See tung, mis sunnib ajaloolist rõivastust uurima ja kandma, on tänapäeval pigem emotsionaalne. Lapsesärgi õmblemine originaalilähedaselt on natuke abstraktne ja väga tundlik teema. Lapse roll ühiskonnas on võrreldes traditsioonilise rõivastuse ajaga märkimisväärselt muutunud. Oluliselt on muutunud lasterõivaste olemus. Kangajääkidest ja täiskasvanute kulunud või väikseks jäänud riietusest kohandatud kehakate, sageli mõõdult kasvuruumiga ja robustne, ei ole tänapäevase situatsioonis üldiselt vastuvõetav. Nüüdisajal tahetakse lapsele valmistada ikka kõige paremast materjalist ilus rõivaese ja peamine on, et laps oleks nõus seda ka selga panema.

Materjal

Iga käsitletud särgi puhul oleks olnud hea kasutada käsitsi telgedel kootud linast kangast, sest ajastukohased kaunistamisviisid ning õmblustehnilised iseärasused sobivad kõige paremini käsitsi kootud kanga omadustega. Linase materjali omadused sõltusid ajalooliselt lina töötlemise ning kanga valmistamise viisist ning võimalustest. Need on muutunud koos

tehnoloogia arenguga. Ensüümpestud linane, mille omadused erinevad tavapärasest linasest kangast oluliselt, on lina töötlemise tehnoloogia tänane saavutus. Samas ollaksegi täna kanga valiku osas juba sundolukorras. Kas oleks lahendus hakata linaseid kangaid ise kuduma olukorras, kus muutus on toimunud juba ka linase lõnga kvaliteedis ning Eestis on praktiliselt kadunud linakasvatus ja lina töötlemine lõngaks? Mis oleks selle lahenduse hind? Siit kasvab välja täiesti omaette uurimisprobleem – kuidas kohandada ajaloolise rõiva valmistamiseks sobivaks olemasolevaid kangaid? Kuidas saavutada olulised parameetrid nagu kanga struktuur, tihedus, laius, värvus, koendserva olemus kui soovituslikud võtted, nagu kuumas vees pesemine, eriti ei aita? Oleks vaja uurida käsitsi kedratud linase lõnga omadusi ja võimalusi sarnaste omadustega linast lõnga tööstuslikult saavutada. Seejärel on ehk võimalik õppida masinatel kuduma ka ajalooliste omadustega kangast. Materjali omaduste erinevused originaalmaterjalist tingib muutused kõikides särke õmblemise tööoperatsioonides. Lõigete paigutamisel kangale tuleb arvestada kanga laiuse erinevusest tingitud lõigete paigutamist. Nii mõnigi varasematel aegadel kasutusel olnud kangast säästev lahendus ei toimi vabrikukangaste laiuse puhul. Tikkimisel peab tikandi kohandama vastavalt kangalõngade struktuurile, tihedusele, omavahelisele suhtele, et säiliks tikandi visuaalne sarnasus. Alati ei ole võimalik kasutada ajalooliselt kasutusel olnud tikkimisvõtteid. Mõnikord ei ole võimalik kirjelduses nimetatud tikandeid kasutada, sest kirjeldustes antud pistete nimetused ei ole enam kasutusel. Siit kasvab välja uus uurimisprobleem – kuidas nimetatakse käibelt kadunud pistenimetusi tänapäeval? Vaja oleks koostada sõnastik ning toetavate jooniste kogu.

Lõiked

Tehnoloogia areng ja vajaduste muutumine on tinginud ka lõigete osalise kohandamise või muutmise. Vastav vajadus on tingitud näiteks särkide kasutusfunktsiooni muutumisest, inimeste erinevast kehaehitusest, ilumeele muutumisest ajas, mugavama rõiva loomise soovist jne. Lõigete konstrueerimine ja kohandamine on süstemaatiliselt kasutusel traditsioonilise rahvarõivaperioodi rõivaste õmblemisel. Siit paistab jällegi üks huvitav uurimisprobleem – kuidas mõjutas rahvarõivaste konstrueerimise ja õmblemise käiku kunstikombinaat ARS tegevus ja suunitlus, sest päris mitmed rahvarõivakoolide õmblemise ja tikkimise juhendajad on ARS-is omandanud rahvarõivaste valmistamise oskuse ning saaksid sellel teemal vastava uurimise korral ilmselt piisavalt huvipakkuvaid selgitusi jagada.

Õmblemine

Õmblemine on olnud ajalooliselt endeline tegevus. Tänapäeval on õmblemise rolliks saanud pigem lihtsalt detailide kinnitamine. Tehnoloogia areng võimaldab kasutada tugeva, korrektse ning kestva õmbluse tegemisel õmblusmasinat. Rahvarõivakoolides kasutatav õmblusmasinaga traditsioonilise särgi õmblemise tehnoloogia levib juba ka kirjanduse vahendusel ning on saamas traditsioonilise rõiva iseenesestmõistetavaks osaks. Lapsesärgi õmblemisel oli vaja õmmelda särk võimalikult ajastukohaste töövõtetega võimalikult ajastukohasest materjalist. See võimaldas süviti uurida ajaloolisi töövõtteid, aga tekitas koheselt huvi selle vastu, kuidas sama särk näeks välja võimalikult kaasaegseid töövõtteid kasutades. Sellepärast valmis paralleelselt ka teine sama lõikega särk, mille puhul oli kasutusel kaasaegne materjal ja õmblustehnoloogia. Kuigi ma oletasin, et kaasaegsete võtetega valmistatud särk valmib kiiremini, ei osanud ma ette prognoosida raskusi ning valikuid, mille tingib hoopis tänapäevase linase materjali kasutamine. Ka selles valdkonnas oleks huvitavaks edasiseks uurimisteenaks vanade tehnoloogiliste võtete kaardistamine nii muuseumiesemete kui ka ajalooliste kirjelduste põhjal. Võib-olla ei leia nad väga suurt kasutust, aga õppe-eesmärgil ning rõivaste taasloomise huvilistele oleks see hindamatu võrdlusmaterjal.

5.2 Õppesituatsiooni roll

Põgusal vaatlusel tundub, et kõik külastatud koolitused on oma olemuselt väga sarnased. Inimesed tulevad vabatahtlikult kokku ning valmistavad endale juhendaja kaasabil ajaloolise rõivaeseme või -komplekti. Uurijana kursustel osaledes kogesin aga ülesehituslikke ja metoodilisi erinevusi, mis oluliselt mõjutasid kursuse käiku ja ka tulemust.

Rahvarõivakoolid

Õppevorm, milles on ühe juhendaja kohta palju ebaühtlaste oskustega õppijaid, nõuab juhendajalt väga suurt erialast kogemust. Olukorra teeb veelgi keerulisemaks asjaolu, et iga õppija võib ise valida endale rõivakomplekti päritolupiirkonna. Õppe käigus on õppijale ette nähtud üks tsükkel (kaks päeva) muuseumikogude külastamiseks. Kahe päeva jooksul vaadatakse, kirjeldatakse ning joonistatakse üles kõik rõivakomplekti kuuluvad esemed. Oma kogemusest võin kinnitada, et selle aja jooksul jõuab mitte väga kogenud uurija üles

täheldada vaid üldmulje, pisiastjadele ei jõua infokülluse tõttu tähelepanu pöörata. Rõivaste valmistamise juures teeb iga osaleja vastavalt oma oskustele, võimalustele ning ajavarule otsuse õmlemistehnoloogia valikul. Juhendajal peab sellises olukorras olema väga kindel visioon kuidas kõikide osalejatega jõuda visuaalselt originaalesemetele sarnase ning aktsepteeritava tulemuseni. See toob endaga kaasa kindla hulga järeleproovitud toimivate töövõtete kasutamise. Tihe ajagraafik, juhendaja väga suur koormus ning ootused valmistöödele ei anna erilisi võimalusi eksperimenteerimiseks ning käsitööteaduslikeks avastusteks. Samas on selline õppevorm õppijale väga turvaline, sest juhendaja on võtnud endale vastutuse selle eest, et igal lõpetajal oleks kursuse lõppedes aktsepteeritav valmisrõivas.

Õppimine käsitöömeistri juures

Meistri juures õppimisel tunnetasin teatavat erinevust koolitusel osalemisest. Ma ei olnud sellise õppevormi puhul ainult saaja vaid sain teha koostööd ehk anda oma panuse. Sarnast andmise energiat oli tunda ka teiste meistri poolt kaasatud osaliste seas. Kõik osalejad pingutasid mitte niivõrd isikliku kasu saamise vaid kodukoha pärimuse täiendamise nimel. Mul oli võimalus elada sisse teise inimese uurimisprojekti ning teadmiste saamise eesmärgil olin sunnitud ennast projekti ning meistri vajadustega kohandama. Metoodiliselt on see küllalt oluline nüanss, mis eeldab tugeva sisemise õpimotivatsiooni olemasolu. Antud eksperimendi käigus oli mul võimalus ise uurida, katsetada ja tehtavat juhendajaga analüüsida ning juhendaja oli huvitatud mitte ainult valmisesemest vaid ka tööprotsessi käigust, sest see kinnitas ja võib-olla isegi täiendas tema uurimisalaseid kogemusi.

Keskaegse rõiva valmistamise kursus

Üldised põhimõtted sarnanesid õppega rahvarõivakoolis. Juhendamine oli selle võrra lihtsam, et valmistatavad esemed, millest komplekt koostada, olid kursuse juhendaja poolt välja pakutud. Õppija valik, nii lõigete kui õmblustehnoloogia poolelt, oli piiratud juhendaja poolt välja pakutud võimalustega. Osalejal jäi üle juhendajaid usaldada, sest originaalesemeid ei ole tänaseni säilinud. Särgi jaoks olid ette antud konkreetsed lõiked, mille mõõdud kohandati osaleja mõõtudega. Kuigi juhendaja jagas allikad, millest huvi korral lisainformatsiooni leida, jäid need minu poolt vaid põgusalt kasutatuks. Uurimine, avastamine ja eksperimenteerimine eeldasid konkreetses situatsioonis piisavalt heade rõivaajalooalaste eelteadmiste olemasolu.

Taaskehastamise klubiline tegevus

Taaskehastajate tegevus on selgelt orienteeritud kestvale protsessile. Valmisesemed on vajalikud selles protsessis osalemiseks, mitte ei ole eesmärk omaette. Keskajaga võrreldes veelgi suurem ajaline distant, sellest tulenev kättesaadava ajaloolise teabe vähesus ning originaalsete rõivaesemete puudumine on võib-olla üks põhjus omanäolise õppevormi kujunemisel. Õppevorm iseenesest ei ole midagi uut, sest läbi inimkonna ajaloo on õpitud oskusi vanematelt inimestelt või oma ala meistritelt. Omanäoline on antud õppesituatsioon tänapäeva kontekstis, milles õpet pigem jagatakse, mitte niivõrd ei omandata. Muinasajaloo uurimisega tegelevad inimesed, kellel on suuremad teadmised muinasaegse rõiva vallas kui tavainimestel, teevad endale muinasaegse rõivaeseme. Teised matkivad neid oma rõivastuse valmistamisel. Kellegi tehtud avastus kantakse ümbritsevate inimeste rõivastusse edasi. Inimesel, kes sel moel õpib, peab olema suur sisemine tahe pidevalt oma valmistatavat rõivaeset, näiteks särki, täiendada, muuta, parandada. Samas vastutab ta pidevalt ise nende muudatuste eest, mida ta rõivastuse täiendamisel sisse viib.

Iga läbitud koolitus oli omanäoline, neil olid erinevad eesmärgid ning sellest lähtuvalt erinesid õppeprotsessid ja tulemused. Visuaalsel vaatlusel võib näha, et valmisid lihtsalt särgid, aga igal neist on oma valmimise lugu, mis nad originaalseks ja teistest erinevaks muudab. See lugu on oluline pigem valmistaja jaoks. Muinas- ja keskaegne särk jäid minu jaoks eseme valmistamise seisukohalt pisut kaugemaks, sest ma ei saanud nende tegemise juures ise kuigi palju avastada. Mis ei tähenda, et ma ei oleks selle juures midagi õppinud. Ma panen need särgid meeleldi selga ja osalen ajastupõhistel tegevustel. Traditsioonilise rahvarõivaperioodi särgid pakkusid seoses piisava ajaloolise algmaterjali olemasoluga avastamisrõõmu isegi siis, kui see esialgu ei olnud eesmärk omaette. Tegelikult oli ju töö eesmärgiks uurida kuidas ajaloolist ainet edasi antakse. Avastused rõivaeseme õmblemise juures olid meeldivaks boonuseks.

5.3 Järeldused

Eestis on võimalik õppida valmistama erinevatesse ajaloolistesse perioodidesse kuuluvat traditsioonilist linaseid särke. Toimuvad eritüübilised koolitused, millest osavõtmiseks ei ole enamasti vaja spetsiifilisi erialaseid oskuseid. Koolitused on reeglina praktilised ja nende käigus saavad särgid ka valmis.

Kuigi koolitused lähtuvad oma õpetuses ajaloolisest ainesest – etnograafilisest esemelisest algmaterjalist, ajaloolistest kirjeldustest ja teiste teadusharude nagu näiteks arheoloogia uurimistulemustest, ei rakendata alati täpselt ajaloolisi töövõtteid. Traditsioonilise rahvarõivaperioodi särkide puhul saab täheldada muudatusi lõigete konstrueerimises. Lõigete varasem geomeetrilistel kujunditel põhinev vorm on sageli asendatud rohkem keha järgi kohandatud lõikega. Võimalik on ka õmblemine originaallõigete järgi. Käsitsi õmblemise kõrval on aktsepteeritud masinõmblus. Õpetamise eesmärgil on meistripõhiselt üldistatud töövõtteid, nt kurrutamine, kurdude kinnitamine, rinnalõhiku viimistlemine. Kesk- ja muinasaegse särgi õmblemise puhul on ajaloolise ainese kasutamine pigem eksperimenteeriv, sest ajaloolist ainet on vähe säilinud. Vastavate ajaperioodide uurijate seas on tekkinud autoriteedid, kelle eeskujust rõivastuse valmistamisel juhindutakse. Särkide õmblemisel ei ole enamasti võimalik kasutada originaalesemetele sarnaselt käsitsi telgedel kootud linast kangast, mille omadused on

linasest vabrikukangast mõnevõrra erinevad. Materjali teistsugused omadused (laius, tihedus, kangalõngade omavaheline suhe, koendserva struktuur) tingivad samuti muutuste sisse viimise nii tikkimisel kui ka õmblustehnoloogias. Mõned ajaloolised töövõtted ei ole vabrikukanga kasutamisel lihtsalt võimalikud.

Särgi valmistamise protsessis tehtavaid valikuid mõjutab ka särgi valmistamisele seatud eesmärk. Traditsioonilise särgi valmistamise erinevatele tasanditele (peatükk 2.1) eesmärkide seadmine annab võimaluse uute avastuste tekkeks. See on oluline käsitööteaduse arengu seisukohalt. Antud uurimuses pidasin rahvarõivakoolis Harju-Jaani naisesärgi valmistamisel oluliseks keskenduda pigem kestvale tööprotsessile nagu on omane taaskehastajate tegutsemisele ning jätsin tahaplaanile orienteerituse valmisesemele. Mistõttu said võimalikuks tehnoloogilised avastused seal, kus ei oleks pidanud enam midagi avastada olema, sest konkreetne särk oli juba ajaloolise algmaterjali põhjal eelnevalt läbi tehtud. Sellist lähenemist võimaldas mul rahvarõivakoolis eksperimentaalse osaleja staatus ning tudengina uurimistöö tegemine, aga tulemus võiks innustada katsetama ka edaspidi.

Õppeprotsesside käigus valminud traditsioonilise rahvarõivaperioodi särgid on museaalidena säilinud särkidega üldpildis visuaalselt sarnased. Kuigi siin võib sarnasus olla tinglik, sest etnograafilisest arhiivist (ERM EA 6) pärit kirjeldus on Alice Karu 1924. aastal üles kirjutatud tõlgendus kogumisretkel nähtud (aga võib-olla ka kuulnud mõne informandi käest – ei ole nimetatud) traditsioonilisest särgist. Kirjelduse järgi valmistatud särk on jällegi

minu nägemus A. Karu tõlgendusest. Üldine kultuurikontekst, inimese teadmised, oskused jms on vahepealse peaaegu saja aastaga võrdlemisi palju muutunud. Kultuuripärandiga suhestumise seisukohalt on oluline mitte ainult „õige“ rõiva valmistamine vaid ajaloolise ainese uurimine ning tõlgendamine. See annab võimaluse konkreetse särgi loo kujunemiseks ja ainelise pärimuse paremaks mõistmiseks.

Traditsioonilise linase särgi õppeprotsessis on oma roll ka õpetamise erinevatel teguritel. Lühiajalised kursused ja õppevormid, millel on kindlaks määratud õppeperioodi jooksul väga suur maht, ei anna osalejale piisavalt võimalust

ajalooliste algmaterjalide uurimiseks ja traditsiooniliste töövõtete katsetamiseks ning rakendamiseks. Sellisel puhul kujunevad välja kindlad töövõtted, mille rakendamine tagab rõiva õmblemise õnnestumise. Kindlate töövõtete kujunemine aga vähendab levivate töövõtete mitmekesisust. Juhendaja avaldab mõju läbi eeskuju. Uuriv, analüüsiv, nõudlik ja pärandisse austusega suhtuv juhendaja kannab oma suhtumise edasi õppijatele. Panin tähele veel ühte asjaolu – õppevormid, milles on rangelt paigas õpetaja ja õppija roll, on õppijale turvalised, sest väheneb nende enda vastutus tehtud töö osas. See on sügava järelemõtlemise koht esemelise pärandi õpetamise planeerimisel.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö teema on „Ajaloolise ainese käsitlemise suunad ja võimalused traditsioonilise linase särgi valmistamise õpetamisel“.

Uurimistöö ajendiks oli vajadus tekstiilist pärandi tänapäevast käsitlemist hõlmava ülevaate järgi. Mind huvitas, millised peamised sarnasused ja erinevused võrreldes ajaloolistest algallikatest leitava informatsiooniga ilmnevad traditsioonilise linase särgi valmistamise tööprotsessis tänapäeval ning millised muutused võivad olla tingitud õpetamise situatsioonist.

Töö koosneb viiest peatükist. Uurimistulemused on esitatud tööprotsessi kirjeldava ülevaadena ja uurimise käigus valminud särkidena.

Uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada traditsioonilise linase särgi valmistamise tööprotsessi sarnasused ja erinevused võrreldes ajaloolise algmaterjaliga, analüüsida tehtavate valikute aktuaalsust ning õppevormi võimalikku mõju tööprotsessis tehtavatele valikutele.

Uurimise käigus osalesin neljas õppevormis – rahvarõivakool, õpe käsitöömeistri juures, hansarõivaste valmistamise kursus ning muinasaja taaskehastajate klubiline tegevus. Koolitustel käsitleti traditsioonilise rahvarõivaperioodi, keskaegse ning muinasaegse rõivastuse sh traditsioonilise linase särgi õmblemist. Kasutatud etnograafiline meetod võimaldas praktilise tööprotsessi käigus detailselt kogeda erinevate õppevormide ajaloolise ainese kasutamise suundumusi ning võimalusi. Töö käigus olen läbitud tööprotsessid kirjeldanud ning analüüsinud võrdluses ajaloolise ainese ning õppevormist tulenevate võimalustega.

Uurimistöö tulemusel saab järeldada, et koolitustel lähtuti õpetuses ajaloolisest ainesest – etnograafilisest esemelisest algmaterjalist, ajaloolistest kirjeldustest ja teiste teadusharude uurimistulemustest, aga alati ei rakendatud särkide õmblemisel ajaloolisi töövõtteid. Särkide õmblemisel ei ole enamasti võimalik kasutada originaalesemetele sarnaselt käsitsi telgedel

kootud linast kangast, see tuleb olude sunnil asendada vabrikukangaga. Vabrikukanga teistsugused omadused tingivad muutused nii tikkimisel kui õmblemisel. Mõned ajaloolised töövõtted ei ole vabrikukanga kasutamisel võimalikud. Käsitööteaduse arengu seisukohalt on oluline fookusseerida eesmärkide seadmisel tähelepanu särgi valmistamise tööprotsessi erinevatele tasanditele, see annab võimaluse uute avastuste tekkeks.

Traditsioonilise linase särgi õppeprotsessis on oma roll õpetamise erinevatel teguritel. Lühiajalised kursused ja õppevormid, millel on kindlaks määratud õppeperioodi jooksul väga suur maht, ei anna osalejale piisavalt võimalust ajalooliste algmaterjalide uurimiseks ja traditsiooniliste töövõtete katsetamiseks ning rakendamiseks. Sellisel puhul kujunevad juhendajatel välja kindlad töövõtted, mille rakendamine tagab rõiva õmblemise õnnestumise. Kindlate töövõtete kujunemine aga vähendab ajalooliste töövõtete kasutamise mitmekesisust.

Uurimistöö valmis baasuurimusena, mis kirjeldab ajaloolise ainese kasutamist traditsioonilise linase särgi valmistamisel. Uurimistulemusi saab kasutada valdkonna spetsiifilisemate uurimuste ettevalmistamisel ja läbiviimisel ning traditsioonilise käsitöö õpetamise eesmärgistamisel ning planeerimisel.

Töö käigus selgusid järgnevad edasist uurimist vajavad teemad: vabrikukangaste kohandamine ajaloolise rõiva valmistamiseks; arhiivimaterjalides leiduvate käibelt kadunud pistenimetuste ja töövõtete tänapäevased lahendused; Kunstikombinaat ARS tegevuse ja suunitluse mõju rahvarõivaste konstrueerimisele ja õmblemisele.

Praktilise tööna valmis kuus linast särki: Harju-Jaani naisesärk, kaks Vändra lapsesärki, Nissi meestesärk, keskaegne alussärk ning muinasaegne särk.

ALLIKAD

KASUTATUD KIRJANDUS

- Astel, E. 1968. Naiste käsitööde aastaringne tsükliilisus (XIX sajand ja XX sajandi algus). – *Etnograafiamuuseumi aastaraamat* nr XXIII. Tallinn: Valgus, lk 235–253.
- Ingold, T. 2013. Materjalid materiaalsuse vastu. *Lugusid materjalidest. Studia Vernacula*, lk 39–57. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.
- Juhiseid ja nõuandeid rahvarõiva valmistamisel. 1938. Rahvarõiva komitee väljaanne. A.S “Ühiselu” trükk Tallinnas, lk 4.
- Jõeste, K. 2012. *Kihnu kõrdid eile ja täna*. Semiootiline esemeuurimus. Viljandi: Eesti Loomeagentuur.
- Kaarma, M.; Voolmaa, A. 1981. *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat
- Kuigo, E. 1968. Eesti särkide lõikest XIX sajandil ja XX sajandi algul. – *Etnograafiamuuseumi aastaraamat* nr XXIII. Tallinn: Valgus, lk 256–285.
- Kuigo, E. 1969. Naistesärkide kaunistused Eestis XIX sajandil. – *Etnograafiamuuseumi aastaraamat* nr XXIV. Tallinn: Valgus, lk 75–121.
- Kull, T. 2014. *Rahvarõivaid Vooremaa veerelt*. Jõgevamaa koostöökoda
- Laul, S. 1997. Muinaseesti rõivastus ja rahvarõivad. – *Lee* 4. Tartu: Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts “ÜMIN”, lk 26–36.
- Lotman, J. 1999(a). Mõned mõtted kultuuritüpoloogiast. *Semiosfäär*, lk 77–90. Vagabund.
- Lotman, J. 1999(b). Argikäitumise poeetika 18. sajandi Vene kultuuris. *Semiosfäär*, lk 263–295. Vagabund.
- Manninen, I. 2009. *Eesti rahvariiete ajalugu*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Oad, K. 2012. Ajaränu ABC ehk mõni sõna muinasaja taaskehastamisest Eestis. *Tutulus*, lk 47–49.
- Parts, P.-K. Rennu, M. Jõeste, K. 2013. Sissejuhatus. *Studia Vernacula*. TÜ VKA rahvusliku käsitöö osakond, lk 10–22.
- Rammo, R. 2007. *Pudemeid keskaegsest käsitööst Tartus*. Tartu Linnamuuseum

- Reik, S. 1957. Rahvarõivaste lõigete kasutamine kaasaegsel kasutamisel. *Eesti rahvarõivaid*. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 216–224.
- Summatavet, K. 2002. Ornamendi kaitseks. *Mäetagused nr 16*, lk 95–106.
- Tvauri, A. 2014. *Rahvasterännuaeg, eelviikingiaeg ja viikingiaeg Eestis*. Tartu Ülikooli kirjastus.
- Viies, A. 1983. Eestlaste värvimaailmast. *Keel ja Kirjandus* nr 6, lk 290–302.
- Viies, A. 1990. Eesti rahvarõivaste uurimise tulemusi ja probleeme. *Akadeemia, nr 6*, lk 1260–1271.
- Vunder, E. 1996. Eesti rahvarõivas. Müüt või tegelikkus. *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat 41*. Tartu, lk 89–99.
- Vunder, E. 1998. Käsitöö. *Eesti rahvakultuur*. Eesti entsüklopeediakirjastus, Tallinn, 165–206.
- Värv, E. 1998. Riietumine ja rahvarõivad. *Eesti rahvakultuur*. Eesti entsüklopeediakirjastus, Tallinn, 367–398.

INTERVJUUD JA VESTLUSED

- Raud, I. 2015. Autori Intervjuu. Vändra. 04. märts
- Koch-Maasing, K. 2015. Autori Intervjuu. Tallinn.
- Nõu, S. 2015. Vestlus. Tõstamaa. 28. märts.
- Jürisson, V. 2015. Vestlus. Tõstamaa. 14. aprill.

ARHIIVIMATERJALID

Eesti Rahva Muuseumi arhiivkogu

ERM EA 6 Karu, Alice. 1924. Etnograafilisi kirjeldusi Harju-Jaani kihelkonna kohta, lk 139-511. Käsikiri.

ERM EA 216 Voolmaa, Aino. 1988. Teatmematerjali end. Nissi, Hageri, Keila, Jüri, Kose kihelkondade rahvarõivastest, lk 309-356. Käsikiri.

ERM TA 480 Voolmaa, Aino. 1960. Teatmematerjali rahvarõivaste kohta. Välitööde päevik

Eesti Rahva Muuseumi esemekogu

ERM A 5106 Särk. Harju-Jaani. Maha kantud 1952.

ERM A590:4 Särk, naiste. Korjamisraamatu number: 49:4; peakataloog: 50. Vigala

ERM A 566:352 Särk. Korjamisraamatu number: 21:121, peakataloog: A 44. Vigala.

ERM 9925 Särgipook. Vigala.

ERM A 566:167 Särk, naiste. Korjamisraamatu number: 19:110; peakataloog: A 44.

Märjamaa.

ERM 5049 Särk. Naiste. Halliste.

ERM 18238 Särk, naiste. Tori.

Eesti Vabaõhumuuseumi esemekogu

EVM E 261:123 Särk naiste. Märjamaa.

Jakob Hurda rahvaluulekogu

H II 3, 530(4)

H III 3, 565(7)

H II 55, 629 (2)

Eesti Rahvaluule Arhiivi rahvaluulekogu

ERA II 15,196(211)

ERA II 85, 349(2)

ERA II 148, 44(8a)

ERA II 150, 70(43)

INTERNETILEHEKÜLJED

Lonkava Hundi Koda. 2015. www.lonkavhunt.ee (10.01.2015).

Rahvarõivakoolitus Pärnumaal. 2015. <http://rahvaroivad.folkart.ee/uudised/alustab-rahvaroivakoolitus-parnumaal> (15.03.2015).

Taaskehastamine. 2016. <https://sites.google.com/site/taaskehastamine/home> (16.02.2016).

SUMMARY

The topic of the present Master's thesis is „The Tendencies and Possibilities to Use Historical Information in the Teaching Process of Traditional Linen Shirt“

This study was brought by the necessity for an overview of the modern usage of the textile inheritance. I was interested which are the main similarities and differences between the historical sources and the contemporary work process of crafting a traditional linen shirt and which changes may be caused by the teaching situation.

The study comprises five chapters. The results are presented as an overview of the work process and the shirts produced in the course of the study.

The aims of the study were to find out: Which are the main similarities and differences between the historical sources and the contemporary work process of crafting a traditional linen shirt? Why such choices are actual? How can different teaching factors like the form of teaching, methods, etc impact the choices made during the work process of crafting the shirt?

During the investigation, I enrolled as a student in four different forms of teaching – Folk Costume School, study at a craftsman, course of making hanseatic garments, and club activities of the reincarnators of the Prehistoric Era. These learning courses were focused on making garments, including the traditional linen shirt, from the traditional period of folk costumes, Middle Ages, and Prehistoric Era. The ethnographic method I used enabled to experience in detail the directions and opportunities of employment of historical information during practical work process. In the course of the study I described and analysed the investigated work processes in comparison with historical data and the limitations caused by different forms of teaching.

Based on the results it can be concluded that the teaching on the courses was based on historical information – ethnographic objects, historical descriptions, and research records from other scientific disciplines – but historical sewing techniques were not always

practiced. For making shirts, it is usually impossible nowadays to use handmade fabric like for the original items, which thus needs to be replaced by factory fabric. Different qualities of the factory fabric cause changes both in embroidery and sewing. Some historical techniques are not possible with the factory fabric. For the development of handicraft research, it would be important to focus on different levels of work process when setting the aims, as this would promote new discoveries.

Various teaching-related factors play a role in the teaching process of traditional linen shirt. Short-term courses and other teaching forms which have very large study volume for a limited time period do not give enough opportunity for the participant to study historical data and to experiment with and apply traditional techniques. In such situations, supervisors develop a fixed set of techniques, usage of which will guarantee the success in the crafting of the garment. However, such development of fixed techniques decreases the diversity of historical techniques in application.

The present study represents a basic research project on the employment of historical information in making traditional linen shirts. The results can be used to design and conduct more specific studies in this field and to set aims for and plan the teaching of traditional handicraft.

During the study, the following topics arose as deserving future investigation: adjusting factory fabrics for making a historical garment; contemporary solutions for the out-of-use names of stitches and techniques from the archive records; the impact of the activities and tendencies by the ARS Art Factory on constructing and crafting of folk clothing.

As practical work, six items of linen shirt were produced: a woman's shirt of Harju-Jaani, two kid's shirts of Vändra, a man's shirt of Nissi, a medieval undershirt, and a prehistoric shirt.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Ülle Palumets,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

AJALOOLISE AINESE KÄSITLEMISE SUUNAD JA VÕIMALUSED
TRADITSIOONILISE LINASE SÄRGI VALMISTAMISE ÕPETAMISEL,

mille juhendajad on Inna Raud ja Virve Tuubel,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, **24.05.2016**